

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2021–2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Denisa Venclíková

Specifika bezdomovectví v seniorském věku

Praha 2022

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Karkošová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2021–2022

BACHELOR THESIS

Denisa Venclíková

The specifics of homelessness in senior age

Prague 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Martina Karkošová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 21. 2. 2022

.....

Denisa Venclíková

Poděkování

Děkuji Mgr. Martině Karkošové, Ph.D., za vedení této bakalářské práce, za její cenné rady a připomínky, které mi poskytla. Dále bych ráda poděkovala svému kolegovi z terénního programu pro osoby bez přístřeší za jeho trpělivost, ochotu a neutuchající podporu při realizaci polostrukturovaných rozhovorů s našimi klienty. V neposlední řadě děkuji klientům terénního programu pro osoby bez přístřeší, kteří se velice ochotně a odvážně rozpovídali o svých životech, bez nich by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá specifiky bezdomovectví v seniorském věku na území hlavního města Prahy. V teoretické části je pozornost věnována definování bezdomovectví, faktorům vyvolávajícím bezdomovectví, adaptaci jedince na bezdomovecký způsob života, subkultuře osob bez přístřeší, specifikům osob bez přístřeší v seniorském věku, zdravotní péči a sociálním službám pro osoby bez přístřeší. V praktické části je proveden kvalitativní výzkum metodou polostrukturovaného rozhovoru. Výsledky výzkumu a získaná data jsou následně interpretována formou kazuistik s cílem odhalit specifika bezdomovectví v seniorském věku a zároveň zjistit, jak svou životní situaci vnímají osoby bez přístřeší v seniorském věku.

Klíčová slova

Bezdomovectví, bydlení, budoucnost, finanční situace, rodinná situace, sociální služby pro osoby bez přístřeší, trest odnětí svobody, volný čas, zdravotní péče, zdravotní stav

Annotation

The bachelor thesis deals with the specifics of homelessness in senior age in the capital city of Prague. The theoretical part of the work focuses on the definition of homelessness, the factors causing homelessness, the adaptation of the individual to a homeless life, the subculture of homeless people, the specifics of homeless people in senior age, and health care and social services provided for homeless people. The practical part consists of qualitative research using the method of semi-structured interview. The research results and data obtained are then interpreted in the form of case studies in order to reveal the specifics of homelessness in senior age. This data also provides insights into how elderly homeless people perceive their homelessness.

Keywords

Family situation, financial situation, future, health care, health status, homelessness, housing, imprisonment, leisure time, social services for homeless people

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 DEFINICE – BEZDOMOVECTVÍ	10
1.1 Typologie bezdomovectví ETHOS	11
1.2 Kategorizace bezdomovectví podle vnějších znaků.....	12
1.2.1 Zjevné bezdomovectví	12
1.2.2 Skryté bezdomovectví.....	13
1.2.3 Potenciální bezdomovectví	14
2 FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ BEZDOMOVECTVÍ.....	15
3 ADAPTACE NA BEZDOMOVECKÝ ZPŮSOB ŽIVOTA	17
3.1 Stadia adaptace na bezdomovecký způsob života	17
3.1.1 Alarmující stadium adaptace.....	18
3.1.2 Stadium odporu.....	19
3.1.3 Stadium rezignace.....	20
3.2 Psychické změny související s bezdomovectvím.....	21
4 SUBKULTURA OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ	23
4.1 Vzhled	23
4.2 Způsoby bydlení	24
4.2.1 Nestálé bydlení.....	25
4.2.2 Stálé bydlení.....	26
4.3 Zdroje obživy	27
4.4 Trávení volného času.....	29
5 OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ V SENIORSKÉM VĚKU.....	31
6 ZDRAVOTNÍ PÉČE O OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	33
7 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	34
7.1 Ambulantní služby	34
7.2 Pobytové služby	36
PRAKTICKÁ ČÁST	37

8	CÍL VÝZKUMU	37
8.1	Metodologie výzkumu.....	37
8.2	Polostrukturovaný rozhovor	38
8.2.1	Volba respondentů	39
8.2.2	Plán a příprava rozhovoru	39
9	INTERPRETACE DAT	41
9.1	Shrnutí získaných dat	63
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	67
	SEZNAM ZKRATEK	69
	SEZNAM OBRÁZKŮ	70
	SEZNAM PŘÍLOH.....	71

ÚVOD

Bezdomovectví není pouze novým fenoménem současnosti, ale existuje zde již od počátku věků. V minulosti ho lze vysledovat až ke kočovným národům a tulákům. Bezdomovectví bylo tehdy přirozenou součástí společnosti. Komunismus tento společenský jev potlačoval, klasifikoval ho jako příživnictví, které bylo trestané i odnětím svobody. Od pádu komunistického režimu je však bezdomovectví považováno za novodobý fenomén dnešní doby.

Téma bezdomovectví je zvoleno v návaznosti na narůstající počet osob bez přístřeší v seniorském věku. Autor této práce má zkušenosti z terénního programu pro osoby bez přístřeší v rámci hlavního města Prahy.

Obecně platná definice bezdomovectví neexistuje a mezi odborníky panují spory, zda je vůbec potřebná. I přes chybějící definici je možné o tomto jevu nalézt velké množství informací.

Hlavním cílem této práce je odhalit specifika bezdomovectví v seniorském věku v rámci hlavního města Prahy a zároveň zjistit, jak osoby bez přístřeší v seniorském věku vnímají svou životní situaci.

Teoretická část se zabývá definováním bezdomovectví, faktory vyvolávajícími bezdomovectví, procesem adaptace jedince na bezdomovecký způsob života. Podrobněji je rozebrána subkultura osob bez přístřeší, na kterou navazují specifika osob bez přístřeší v seniorském věku, zdravotní péče a sociální služby pro osoby bez přístřeší.

Praktická část nabízí náhled na specifika bezdomovectví v seniorském věku. Zaznamenává úhel pohledu osob bez přístřeší v seniorském věku na jejich životní situaci: délku pobytu na ulici, konkrétní příčiny bezdomovectví, způsob opatrování financí a trávení volného času, ale i rodinné vztahy, zdravotní komplikace, využívání sociálních služeb a plány do budoucna. Použitou metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor. Výsledky výzkumu a získaná data jsou následně interpretována formou kazuistik.

TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE – BEZDOMOVECTVÍ

V České republice dosud neexistuje systematická ani legislativní definice bezdomovectví, přesto se tento jev v naší společnosti bohatě vyskytuje. Ani přední odborníci se plně neshodují na definici tohoto společenského jevu.

Bezdomovectví lze vymezit jako situaci bezprostřední nouze, ve které se ocitá jedinec, který nemá trvalý domov. Pojem domov je spojován s pocity jistoty a bezpečí, nejedná se pouze o místo, kde lze přespát. Osoba bez domova zpravidla nedisponuje zdroji ani schopnostmi tento problém řešit svépomocí.¹

Vágnerová bezdomovectví vystihuje slovy: „*Bezdomovectví je komplexním fenoménem, nejde jen o chybění přístřeší, ale i o ztrátu domova a o sociální vyloučení. V souvislosti s tím leckdy dochází i k odtržení od hodnotového a normativního systému společnosti. Vyloučení se projeví ve všech oblastech života. Bezdomovectví přináší větší míru stresu a nutnost vyrovnávat se s neustálým ohrožením, které život na ulici přináší, člověku často chybí místo, kde by se cítil bezpečný. Odchod na ulici často nastartuje devastující životní trajektorii, která může být nenávratná a bývá spojena s procesem postupné desocializace. Je jen vzácně volbou, častěji je výsledkem postupného sociálního propadu a následné rezignace na změnu.*“²

Hradečtí k této problematice uvádějí: „*Každá definice bezdomovství bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný. Definice by byla oboustranně riskantní:*

- a) *vyloučí někoho, kdo je jakkoli marginální,*
- b) *zahrne všechny služby na sociálním poli.*

¹ RUSZOVÁ, Petra a Oldřich MATOUŠEK. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, s. 316. ISBN 80-7367-002-X.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 683. ISBN 978-80-262-0696-5.

Navíc, definice by pracovala pouze s bezdomovci zjevnými a naprosto by opomenula bezdomovce skryté a potenciální.“³

1.1 Typologie bezdomovectví ETHOS

ETHOS je Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení, která byla zveřejněna roku 2005. Tuto typologii vyvinula FEANTSA – Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci.⁴

ETHOS dělí osoby bez přístřeší do čtyř koncepčních kategorií, které jsou založeny na jejich aktuální životní situaci. Koncepční kategorie jsou následně děleny do třinácti operačních kategorií. Každá operační kategorie je definována životní situací, druhovou definicí a národní subkategorií. Zároveň jsou tyto osoby vyhodnoceny dle stupně ohrožení na ohrožené osoby a bezdomovce.⁵

První koncepční kategorie je pojmenována BEZ STŘECHY. Spadají sem dvě operační kategorie, konkrétně osoby přežívající venku a osoby v noclehárně. Tato koncepční kategorie dle stupně ohrožení vyhodnocuje osoby jako bezdomovce.⁶

Druhá koncepční kategorie se nazývá BEZ BYTU a zahrnuje celkem pět operačních kategorií. Spadají sem osoby v ubytovnách pro bezdomovce, osoby v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, osoby před opuštěním instituce a uživatelé dlouhodobější podpory. Osoby v ubytovnách pro bezdomovce spolu s osobami v pobytových zařízeních jsou vyhodnoceny jako bezdomovci. Zbývající operační kategorie vyhodnocují tyto osoby jako osoby ohrožené.⁷

Třetí koncepční kategorií je NEJISTÉ BYDLENÍ, které se dělí na tři kategorie operační. Ty zahrnují osoby žijící v nejistém bydlení, osoby ohrožené vystěhováním a osoby ohrožené domácím násilím. Osoby žijící v nejistém bydlení (bydlení bez právního

³ HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 27. ISBN 9788090229204.

⁴ Co je sociální bydlení: DOPORUČOVANÉ CÍLOVÉ SKUPINY SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ. MPSV [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydeni/zakladni-informace-o-sb/cilove-skupiny-sb>

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

nároku, nezákonné obsazení pozemku) jsou vyhodnoceny jako bezdomovci, zbylé kategorie osoby vyhodnocují jako ohrožené.⁸

Čtvrtá koncepční kategorie je NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ. Dělí se na tři operační kategorie, do kterých patří osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách, osoby žijící v nevhodném bydlení a osoby žijící v přelidněném bytě. Tato koncepční kategorie vyhodnocuje tyto osoby jako ohrožené.⁹

1.2 Kategorizace bezdomovectví podle vnějších znaků

Kategorizace bezdomovectví podle vnějších znaků nabízí rozdělení osob bez přístřeší do tří skupin z hlediska jejich životního stylu a vystupování ve společnosti. Fenomén bezdomovectví lze dělit do následujících kategorií: zjevné bezdomovectví, skryté bezdomovectví a potenciální bezdomovectví.¹⁰

1.2.1 Zjevné bezdomovectví

Zjevní bezdomovci tvoří malou, ale velmi nápadnou část bezdomovecké populace. V laické veřejnosti probouzejí strach, někdy i odpor. Lze je velice snadno rozeznat od zbytku společnosti, typický je nejen jejich vzhled, ale i chování. Zjevní bezdomovci se vyznačují zanedbaným zevnějškem, zápachem, znečištěným oděvem, často je vidíme žebrot, sbírat cigaretové nedopalky či vybírat věci z kontejnerů. Nosí s sebou několik tašek, zpravidla v nich mají svůj majetek i věci, které se chystají prodat ve sběrně. Zároveň je to skupina bezdomovců, která nejčastěji vyhledává a využívá sociální služby.¹¹

Do této kategorie patří nejen lidé žijící na ulici, nádražích, pod mosty, v parcích a ve squatech, ale i osoby vyhledávající ubytování v noclehárnách a azylových domech. Jsou

⁸ Co je sociální bydlení: DOPORUČOVANÉ CÍLOVÉ SKUPINY SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ. MPSV [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/cilove-skupiny-sb>

⁹ Tamtéž.

¹⁰ VÁNĚ, Jan a František KALVAS. *FENOMÉN bezDOMOVectví*. Plzeň, 2014, s. 8. Výzkumná zpráva. Západočeská univerzita v Plzni.

¹¹ PRŮDKOVÁ, Tárna, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 13–14. ISBN 978-80-7387-100-0.

to společensky diskvalifikovaní jedinci, kteří ztrácejí, případně už ztratili vazby se svými rodinami.¹²

Hradečtí zjevné bezdomovectví popisují následovně: „*Sami, bez zaměstnání, bez vztahu k rodině, příbuzným, kumulují časté handicapy, bloudí městy i venkovem, hledají finanční pomoc nebo potravinový balíček, staré a obnošené šatstvo. Existuje relace mezi ztrátou ubytování, zaměstnání, občanského průkazu. Bludný kruh, známý všem lidem bez domova, kteří ztratili důvěru sami v sebe.*“¹³

1.2.2 Skryté bezdomovectví

Skrytí bezdomovci jsou lidé, kteří nemají trvalé bydlení, ale využívají nabídky dočasného ubytování. Díky finančnímu příjmu dokáží uhradit svůj pobyt v komerčních ubytovnách, případně bydlí u přátel či příbuzných.¹⁴

Tuto skupinu bezdomovců, na rozdíl od bezdomovců zjevných, nelze na první pohled rozlišit od zbytku populace. Před veřejností, často i před osobami blízkými své problémy skrývají a tají způsob svého života. Starají se o svůj vzhled, jsou upravení a jejich oblečení je čisté. Nežebrají peníze od kolemjdoucích.¹⁵

Jedná se o početně větší skupinu osob než u bezdomovectví zjevného. Tito jedinci často mění svá dočasná útočiště. Hradečtí skryté bezdomovectví charakterizují slovy: „*Jejich nemohoucnost, neschopnost dosáhnout vlastního adekvátního bytu za pomoci svých vlastních zdrojů, je donutí k životu v situacích velmi rozličných, k různým možnostem ubytování, vždy však nejistým a přechodným. Není samozřejmostí, že každý neubytovaný nalezne otevřený přístup do veřejných ubytoven nebo nocleháren. Některé ubytovny nejsou určeny pro uprchlíky, jiné nepřijímají adolescenty a opět jiné jsou určeny pouze*

¹² HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 28. ISBN 9788090229204.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ NEDELNÍKOVÁ, Dana. *Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava, 2005, s. 175. Metodická příručka. Ostravská univerzita v Ostravě.

¹⁵ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 15. ISBN 978-80-7387-100-0.

pro muže či ženy a nemají místo pro ženy s dětmi. Mnohé ubytovny odmítají toxikomany, nebo bezdomovce, kteří mají velké problémy se zdravím.“¹⁶

1.2.3 Potenciální bezdomovectví

Potenciální bezdomovectví je v užším významu ohrožení bezdomovectvím. Hrozí především sociálně slabým občanům žijícím na hranici životního minima. Tito lidé sice bydlení mají, ale je nejisté, jelikož žijí ve složitých podmínkách. Na ulici se mohou ocitnout kdykoliv, mnohdy je to jen otázka času.¹⁷

Hradečtí potenciální bezdomovce charakterizují slovy: „*Žijí v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Není vždy jednoduché určit přesně rozdíl mezi podmínkami života bezdomovců, kteří se obracejí na provozovatele ubytoven, a těch osob, které žijí v nejistých podmínkách nájemních bytů, často zdravotně závadných, v domech určených k demolici, v bytech provizorních, zchátralých a často přelidněných, v bytech sociálních, v holobytech, v podnájmech.*“¹⁸

Dle Průdkové do kategorie bezdomovců spadají: „*... i mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou a nemají možnost návratu do rodiny (odcházejí do života a v případě potíží se nemají kam obrátit), lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrické léčebny nebo terapeutické komunity, na které nikdo nečeká a kteří nemají kam jít. Dále samozřejmě lidé žijící v podnájmu (zvláště nebyla-li sepsána řádná nájemní smlouva), rozvedení, nezaměstnaní a ti, kteří pracují pouze příležitostně a nelegálně, lidé závislí na návykových látkách, patologičtí hráči a další.*“¹⁹

¹⁶ HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 31. ISBN 9788090229204.

¹⁷ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 14. ISBN 978-80-7387-100-0.

¹⁸ HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 32. ISBN 9788090229204.

¹⁹ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 14. ISBN 978-80-7387-100-0.

2 FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví je extrémní projev společenského vyloučení, jež je úzce spjato s nízkými příjmy a nezaměstnaností, ztrátou bydlení, nízkým vzděláním, nekvalifikovaností a zabezpečením ve stáří. Odborná literatura dělí faktory vyvolávající bezdomovectví na faktory objektivní a subjektivní. Oba typy faktorů se vzájemně prolínají, kombinují a obměňují. Každá osoba bez přístřeší má svou jedinečnou kombinaci příčin, které u ní vyvolaly bezdomovectví.²⁰

Objektivní faktory jsou výsledkem ekonomicko-politické situace a společenského klimatu daného státu. Lze je ovlivňovat prostřednictvím zákonodárství a sociální politiky státu.²¹

Matoušek do objektivních faktorů řadí: „... celkové společenské klima, např. politiku zaměstnanosti, bytovou politiku, postavení etnických minorit, postoj většinové společnosti k marginálním skupinám, sociální politiku daného státu a další faktory.“²²

Subjektivní faktory tvoří celkovou sociální situaci dané osoby bez přístřeší, kterou dále ovlivňuje schopnost sociální adaptace daného jedince. Subjektivní faktory zahrnují například rodinné zázemí, osobnost jedince, zdravotní handicap, dosaženou úroveň vzdělání a mnoho dalších.²³

Subjektivními faktory bezdomovectví se blíže zabývají Vlastimila a Ilja Hradečtí: „Faktory subjektivní lze uspořádat do čtyř kategorií:

- a) faktory materiální (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.),

²⁰ HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 33–34. ISBN 9788090229204.

²¹ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 15. ISBN 978-80-7387-100-0.

²² RUSZOVÁ, Petra a Oldřich MATOUŠEK. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, s. 317–318. ISBN 80-7367-002-X.

²³ Tamtéž, s. 317–318.

- b) *faktory vztahové (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost),*
- c) *faktory osobní (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost),*
- d) *faktory institucionální (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova).“²⁴*

Bezdomovectví je tedy výsledkem nahromadění většího množství faktorů vyvolávajících bezdomovectví. Propad na ulici nejčastěji hrozí osobám, které jsou psychicky či sociálně znevýhodněné. V jejich původní rodině byli zanedbáváni, vystaveni násilí či zneužívání. V reakci na danou situaci byli z rodiny odebráni a vyrůstali v institucionální péči, případně sami z rodiny utíkali. Jsou to převážně lidé bez sociálního zázemí. S původní rodinou zpretrhali veškeré kontakty a novou rodinu nezaložili, či se jim rozpadla.²⁵

Dalšími klíčovými faktory pro vznik bezdomovectví jsou nezaměstnanost, chudoba a dluhy. Osoby ohrožené bezdomovectvím mají dluhovou zátěž související s nesmyslnými a neuváženými půjčkami. Jejich ochota pracovat bývá značně nízká a vede k dalším dluhům, případně i ke kriminálnímu chování.²⁶ K ohrožení bezdomovectvím přispívají i psychické potíže a závislostní chování. Osoby bez přístřeší často trpí depresemi či schizofrenií, na ulici končí z důvodu nezvládnutí vlastního života, po propuštění z psychiatrických léčeben mají tendence podlehnout užívání návykových látek. Uživatelé návykových látek se na ulici objevují velmi často, v rámci své závislosti neplatí nájem, nechodí do práce a jejich rodina se postupně rozpadá.²⁷

²⁴ HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, s. 33-34. ISBN 9788090229204.

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 684–685. ISBN 978-80-262-0696-5.

²⁶ Tamtéž, s. 685.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 685–686. ISBN 978-80-262-0696-5.

3 ADAPTACE NA BEZDOMOVECKÝ ZPŮSOB ŽIVOTA

Samo přežití na ulici je úzce spjato s redukcí potřeb jedince, jenž se na ulici ocitá. Daný jedinec nemá jistotu, že se mu podaří uspokojit nejzákladnější lidské potřeby, mezi něž patří bezpečí, jídlo a spánek. Zároveň se musí vyrovnat se sociální izolací, osamělostí a ztrátou soukromí, které bezdomovectví přináší. Většina nově příchozích se snaží zařadit do komunity zkušenějších osob bez přístřeší žijících na ulici již delší dobu. Soužití ve skupině má své výhody v podobě relativního bezpečí a sdílení zkušeností, ale i nevýhody. Nováčci musí bez výhrad přijmout pravidla komunity, k níž se připojili. Nedílnou součástí bezdomoveckých komunit jsou také jedinci závislí na návykových látkách, duševně nemocní či kriminální recidivisté, jejichž chování nelze předvídat. Mohou tak být potenciální hrozbou pro nově příchozího.²⁸

Adaptaci na bezdomovecký způsob života blíže popisuje Vágnerová: „*Postupná adaptace na bezdomovecký styl života a zakotvení ve skupině lidí s podobným osudem přinese řadu nových zkušeností a osvojení způsobů, jak získávat prostředky k přežití (pouliční ekonomie), ale i postupnou akceptaci pouliční kultury, která se projeví v posunu hodnotové hierarchie. Je dána nutností přijmout kodex ulice, protože jinak by zde člověk nemohl žít. Na ulici se musí starat hlavně sám o sebe a nemůže brát velké ohledy na ostatní. Počítá se i s podrazy a s ohrožením a toleruje se jednání, které by jinak bylo jen těžko přijatelné.*“²⁹

3.1 Stadia adaptace na bezdomovecký způsob života

Život na ulici je plný permanentního stresu, v jehož důsledku dochází k deformaci původní osobnosti jedince. Proces adaptace na bezdomovecký způsob života se v odborné literatuře nazývá obecný adaptační syndrom. Zahrnuje tři fáze: alarmující stadium adaptace, stadium odporu a stadium rezignace.³⁰

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 686–687. ISBN 978-80-262-0696-5.

²⁹ Tamtéž, s. 688.

³⁰ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 102–103. ISBN 978-80-262-0090-1.

3.1.1 Alarmující stadium adaptace

Alarmující stadium adaptace začíná ztrátou bydlení. Tu daný jedinec vnímá jako traumatickou událost, kterou nepředvídal a vlastními silami ji nemohl ovlivnit, případně si hrozící bezdomovectví nepřipouštěl a řešení krizové situace neustále oddaloval. Ztráta zázemí je osobami bez přístřeší vnímána jako společenská poprava či sebevražda. Nastalá situace je pro ně vždy obrovským šokem a neví si s ní rady.³¹

V této fázi osoba bez přístřeší aktivně vyhledává pomoc u příbuzných, známých či v organizacích zaměřených na pomoc osobám bez přístřeší. Reakcí na jakoukoliv formu pomoci je zpravidla přehnaná vděčnost, stud a snaha zakrýt fakt, že je bezdomovec.³²

Marek, Strnad a Hotovcová vystihují alarmující stadium adaptace: „*Jde o nejvíce stresové stadium, kdy jedinec i několik dní nespí a dostává se na pokraj zoufalství. Neustále má dojem krátkodobosti dané situace, neboť podle něho nelze přežít delší pobyt na ulici. Trpí typickými reakcemi na stres, jako je úzkost, vztek, agrese, apatie, deprese a prožíváním dojde k oslabení kognitivních funkcí.*“³³

Po počátečním šoku dochází k seznámení se s novou životní realitou. Při hledání příčiny bezdomovectví daného jedince se začínají objevovat obranné mechanismy. Typické je lhaní, kterým osoba bez přístřeší zakrývá vlastní selhání. Objevuje se také racionalizace spočívající v nalezení fiktivní příčiny propadu na ulici. Častá je i exteriorizace zla, jejíž podstatou je přesměrování viny na okolí. Dalším obranným mechanismem je projekce, kdy osoba bez přístřeší srovnává svou situaci a činy s dalšími jedinci na ulici. Nezřídka dochází k přesunutí, jehož smyslem je nalezení náhradního cíle. Jedinec například nemůže jít do práce, jelikož jeho přítelkyně bez něho celý den nepřežije. Toto stadium může trvat několik měsíců až rok.³⁴

³¹ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 103. ISBN 978-80-262-0090-1.

³² Tamtéž, s. 103.

³³ Tamtéž, s. 103.

³⁴ Tamtéž, s. 104.

3.1.2 Stadium odporu

Do stadia odporu se jedinec může dostat během několika měsíců. Vstup do této fáze je provázen změnami chování, které jsou spjaty se zklamáním ze života. Život na ulici stále ještě vnímá jako provizorní řešení své situace a zároveň vynakládá úsilí, aby se z ulice dostal. Obranné mechanismy z alarmujícího stadia adaptace přetrvávají.³⁵

Stadium odporu je pro jedince žijícího na ulici velice náročné. Pokouší se zachovat si alespoň zbytky svého já z doby, kdy nebyl nucen žít na ulici. Časté jsou úniky do fantazie, kdy jedinec vzpomíná na minulost a vidí ji až příliš pozitivně.³⁶

Čím více času jedinec na ulici tráví, tím více se cítí ponížen a každý další neúspěšný pokus o návrat do normálního života je obrovskou ránou pro jeho sebevědomí. Postupně přestává věřit, že najde cestu z ulice.³⁷

Následně osoba bez přístřeší přeruší své původní sociální kontakty a zůstává v kontaktu jen s komunitou bezdomovců. Ti mu předávají své zkušenosti ze života na ulici a učí ho, jak přežít. Dlouhodobě působí na osobnost jedince, který se pod jejich vlivem začíná měnit v oblastech chování, myšlení, ale i emočního prožívání. Postupně tak přijímá roli bezdomovce. Stadium odporu může trvat jeden rok až pět let.³⁸

Marek, Strnad a Hotovcová přibližují sociální práci s osobou bez přístřeší ve stadiu odporu: „*Pokud navštěvuje charitativní organizace, bere tuto pomoc jako povinnost a činí si na ni nárok. Klient v tomto stadiu nemá rád čekání, a pokud něco není podle jeho představ, cítí se ublížen a řešení odmítá. Typickou reakcí jsou výmluvy, vyhýbavé chování a neustálé odsouvání řešení situace na později.*“³⁹

³⁵ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 105. ISBN 978-80-262-0090-1.

³⁶ Tamtéž, s. 105.

³⁷ Tamtéž, s. 105.

³⁸ Tamtéž, s. 105.

³⁹ Tamtéž, s. 105.

3.1.3 Stadium rezignace

Do stadia rezignace se jedinec dostává poté, co všechny jeho pokusy o změnu selhaly. Hlavním znakem je přijetí ulice za svůj domov. Jedinec si již nenamlouvá, že pobyt na ulici je provizorním řešením jeho situace, a přijímá tvrdou realitu.⁴⁰

Osoba bez přístřeší si v této fázi najde pro ni přijatelný způsob života, který následně nechce měnit. Život jedince na ulici se tak stává značně monotónním. Například pokud ztratí občanský průkaz a zjistí, že ho k životu na ulici nutně nepotřebuje, nevidí důvod, proč si zažádat o nový.⁴¹

Rezignovaný jedinec zpravidla tvrdí, že bezdomovectví bylo jeho volbou a je na ulici spokojený. Ve většině případů má toto tvrzení do pravdy daleko a jedná se pouze o obranný mechanismus. Čím déle je daný jedinec nucený žít na ulici, tím více pozitiv si na tomto způsobu života najde, neboť mu nezbyvá nic jiného. Změna způsobu života může být po několika letech strávených na ulici jedincem vnímána jako negativní až stresující.⁴²

Marek, Strnad a Hotovcová vystihují spolupráci s jedincem ve stadiu rezignace: „*Nejpalčivějším problémem je alkoholismus, chronifikace nemocí, absence vůle, neřešitelné zadlužení, rezignace na změnu životního stylu, změny osobnosti či demence z nedostatku stimulace. Pojem nenávratný proces či chronifikace je lehce zneužitelný. Naše zkušenosti ukázaly, že lidé i po deseti letech na ulici se mohou pokusit o změnu svého životního stylu a být úspěšní. Musí se však s nimi pracovat mnohem pečlivěji, být hodně tolerantní a dávat jim další šanci po selháních, která je budou provázet při návratu do společnosti.*“⁴³

⁴⁰ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 106. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁴¹ Tamtéž, s. 106.

⁴² Tamtéž, s. 106.

⁴³ Tamtéž, s. 106.

3.2 Psychické změny související s bezdomovectvím

S životem na ulici jsou úzce spjaty změny v sebepojetí, identitě a sebehodnocení. Proměna identity u osob bez přístřeší závisí na míře ztotožnění se se subkulturou osob bez přístřeší, jejíž součástí se stávají. Zároveň dochází ke ztrátě sociálního a profesního postavení. Osoby bez přístřeší mají zpravidla nízké sebehodnocení. Jejich sebepojetí se vyznačuje přijetím svého negativního já a následnou rezignací na změny. Rezignace se objevuje i v souvislosti s potřebou seberealizace. Osoby bez přístřeší trpí pocity selhání a nevěří, že by v budoucnosti mohly získat lepší postavení.⁴⁴

Vágnerová představuje psychické změny související s bezdomovectvím: „Většina bezdomovců si uvědomuje, že se v průběhu života na ulici změnili. Je jim jasné, že nejde jen o pozitivní změnu: kradou, navzájem se podvádějí, utlumují se drogami či alkoholem, a aby je to netrápilo, raději o svém životě příliš neuvažují. V jejich postoji je zřejmý nezájem a lhostejnost k tomu, co se s nimi děje a co bude dál. O nic neusilují, mnoha z nich chybí jakákoliv motivace. Leckdy je mrzí, jak skončili, a občas jsou dokonce schopni náhledu na vlastní situaci, ale i pak dokážou jen rezignovaně přihlížet vlastnímu propadu.“⁴⁵

Osoby bez přístřeší mají sklony k nevyrovnanému emočnímu prožívání, jejich emoční projevy jsou zpravidla nepřiměřené dané situaci. Mají problémy s kontrolou a ovládáním vlastních emocí. Na zdánlivě bezvýznamné podněty mohou někteří jedinci reagovat přehnanou zlostí a výbuchy vzteku. V důsledku působení dlouhodobého stresu u osob bez přístřeší zůstávají zachovány jen základní emoce. Jejich citové prožívání se postupně stává otupělým až vyhaslým. Mohou se objevit i paranoidní tendence.⁴⁶

Citové vazby osob žijících na ulici vystihuje Vágnerová: „Potřebu citové vazby může uspokojovat i zvíře, bezdomovci mívají psy. Zvíře plní roli blízké bytosti, která mnoho nevyžaduje, není kritická a svému pánovi projevuje za všech okolností přízeň. Poskytuje

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 690–692. ISBN 978-80-262-0696-5.

⁴⁵ Tamtéž, s. 690.

⁴⁶ Tamtéž, s. 691.

*mu to, co by mu neposkytl žádný člověk. Chování bezdomovců ke zvířatům bývá různé, odrazí se v něm míra jejich citové otupělosti a degradace.*⁴⁷

Osoby bez přístřeší zpravidla nepřemýšlí o budoucnosti, nic neplánují, žijí z minuty na minutu. Jedinci jsou rezignovaní, již nic neočekávají ani po ničem netouží. Nevidí důvod, proč by měli o cokoliv usilovat. Tento přístup k životu je spojen s neschopností řešit svou situaci. V některých případech není pouze výsledkem bezdomovectví, ale i příčinou života na ulici.⁴⁸

Vágnerová charakterizuje postoj osob bez přístřeší k plnění povinností: *„Přiznávají, že nikdy neplnili své povinnosti a že se k tomu nedokážou přinutit ani v současné době. Když se jim něco nechce dělat, tak to nedělají. Vědí, že nejsou schopni kontrolovat své chování natolik, aby si nevytvářeli zbytečné problémy. (Leckdy jsou problémy s regulací vlastního chování důsledkem déleodobého užívání drog a alkoholu). Nedovedou se zaměřit na nějaký cíl, potřebují pomoc jiného člověka a leckdy i jeho vedení, či dokonce nátlak. (Nedokážou si např. obstarat nový občanský průkaz, podat žádost o sociální dávky, na něž mají nárok, nevyřídí si důchod a někdy si pro něj ani nedojdou).*⁴⁹

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 692. ISBN 978-80-262-0696-5.

⁴⁸ Tamtéž, s. 691–692.

⁴⁹ Tamtéž, s. 692–693.

4 SUBKULTURA OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Osoby bez přístřeší si samy vytvářejí poměrně svéráznou a velice specifickou pouliční kulturu. Její hlavní znaky lze spatřit ve vzhledu, způsobu bydlení, zdrojích obživy a ve způsobech trávení volného času osob bez přístřeší.

4.1 Vzhled

Osoby bez přístřeší je snadné rozeznat na základě jejich celkového vzhledu. Během života na ulici je velice těžké udržet si základní hygienické návyky. Veřejné sprchy jsou zpoplatněné, charitativní organizace nabízejí možnost vykoupat se, některé za mírný poplatek, jiné i zdarma, je však nutné „vystát si frontu“. Další možností je využít koupelnu u známých, kteří bydlí. Hygienické návyky jsou velice důležité pro osoby provozující prostituci, ale i pro ty, jež na ulici žijí krátce. Jsou pro ně spjaty s hrdostí a odmítnutím identifikovat se se subkulturou bezdomovců. Míra hygieny u dlouhodobého života na ulici je velice nízká, často souvisí s nadužíváním návykových látek či poruchami osobnosti. Právě hygienické návyky jsou nejsilnějším zdrojem předsudků společnosti vůči osobám bez přístřeší.⁵⁰

Se vzhledem úzce souvisí oblečení. Zdrojem oblečení jsou nejčastěji popelnice a šatníky charitativních organizací. Mladší generace osob bez přístřeší si zakládá na značkovém oblečení, je to jejich způsob vyčlenění se ze subkultury bezdomovců. Značkové oblečení si opatřují na černém trhu, případně drobnými krádežemi. Málokdo si ale oblečení vypere. Některé organizace nabízejí praní prádla za poplatek, případně si osoby bez přístřeší perou ve veřejných prádelnách. Nejčastější je však varianta kompletní výměny špinavého a zničeného oblečení za nové.⁵¹

Vzhled osob bez přístřeší barvitě popisuje Průdková: *„Oděv bezdomovců je charakteristický nezvyklými kombinacemi, protože v charitativních šatnících se málokdy objevují výstřelky poslední módy a v kontejnerech taktéž. Prioritní je praktická stránka*

⁵⁰ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 61–62. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁵¹ Tamtéž, s. 62–63.

– oblečení má především chránit tělo. Zvláště v zimě na sebe bezdomovci vrství rozličné části oděvu bez ohledu na cokoli, hlavně aby jim už nebyla zima... Dlouhodobě nošené, zašpiněné oblečení bezdomovci vyhazují a pořizují si jiné, málokdy perou.“⁵²

Typickou součástí vzhledu osob bez přístřeší jsou nejrůznější igelitové tašky, batohy, tašky na kolečkách, krosny a staré kočárky. Nosí v nich nejen věci do sběru či k prodeji do zastaváren, ale mnohdy i veškerý svůj majetek. Snaží se tak předcházet krádežím. Čím více zavazadel mají, tím více se již sžili s bezdomoveckou subkulturou.⁵³

4.2 Způsoby bydlení

Průdková shrnuje způsoby bydlení osob bez přístřeší: „Kultura bydlení má u bezdomovců zpravidla velmi bídnou úroveň. Někteří přebývají v neuvěřitelném nepořádku, špíně, prachu, bahně, uprostřed odpadů, rozkládajících se zbytků potravin a vlastních výkalů, se psy a jinými zvířaty. Jiní si pod svým mostem udržují relativní pořádek, mají provizorní postele, spacáky a deky přes den větrají, vaří si na ohništi a odstraňují odpady. V poslední době se objevují i bezdomovci, kteří stanují v blízkosti velkých nákupních center, kde lze v kontejnerech nalézt velké množství požitelných potravin.“⁵⁴

S bezdomovectvím je úzce spjata ztráta soukromí a vlastního bydlení. Osoby bez přístřeší jsou tedy zpravidla součástí veřejného prostoru. Přesto tyto osoby nazývají domovem místa, kde přespávají. Lze je rozdělit na bezdomovce bez stálého bydlení a squatery, kteří mají stálé, ale nelegální bydlení například v opuštěných budovách.⁵⁵

⁵² PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7387-100-0.

⁵³ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 63. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁵⁴ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7387-100-0.

⁵⁵ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 63. ISBN 978-80-262-0090-1.

4.2.1 Nestálé bydlení

Nestálé bydlení je spojeno s akutní situací nově příchozího jedince na ulici, ale zároveň i s pocitem, že bezdomovectví je pro něj pouze provizorním a dočasným řešením nastalé situace. Nepřipouští si, že by se mohlo jednat o dlouhodobější problém. Ze začátku se tedy snaží pouze přežít noc. Nestálé bydlení je typické nejen pro nováčky, ale i pro rezigované jedince, kteří při řešení své situace nejednou selhali.⁵⁶

Nejčastějšími místy odpočinku se v rámci bezdomovectví stávají nejen nádraží, tramvaje, letištní haly, vestibuly metra a denní centra, ale i lavičky v parcích a nejrůznější výklenky v centru města. V Praze konkrétně můžeme jmenovat Hlavní nádraží, které proslulo vysokou koncentrací osob bez přístřeší, a tím si vysloužilo přezdívku Sherwood. Typické jsou i významné dopravní uzly, například Vltavská, Národní třída, Anděl, Nádraží Hostivař a konečná stanice tramvají Spořovna.⁵⁷

Marek, Strnad a Hotovcová vysvětlují náročnost tohoto způsobu života: „*Spánkový deficit narůstá, existuje neustálá obava z okradení či fyzického násilí a je prakticky nemožné uchovat si upravený vzhled. Zároveň člověk ztrácí soukromí, je pod neustálými pohledy kolemjdoucích, což devastuje sebevědomí a duševní zdraví. Bezdomovci proto nadměrně konzumují alkohol coby uspávací prostředek. Adaptace na tento způsob života trvá nějaký čas – jedinec si buď zvykne, nebo změní strategii.*“⁵⁸

Denní režim osob bez stálého přístřeší je převrácený. Spánkový deficit dohánějí během dne prakticky kdekoliv, kde je to alespoň trochu možné. Typickým znakem těchto osob je nestálost a nezakotvenost, kterou si obhajují tvrzením, že svoboda je pro ně velice důležitá.⁵⁹

Sociální práci s osobami bez přístřeší bez stálého bydlení barvitě popisují Marek, Strnad a Hotovcová: „*Tento typ bezdomovců bývá bohužel neuchopitelný pro jakéhokoliv sociálního pracovníka – přesouvání se z místa na místo znemožňuje soustavnou sociální*

⁵⁶ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 64–65. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁵⁷ Tamtéž, s. 64–65.

⁵⁸ Tamtéž, s. 64.

⁵⁹ Tamtéž, s. 66.

práci. Bezdomovci tohoto typu se pohybují sami právě proto, že nikdo jejich nároky není schopen či ochoten plnit.“⁶⁰

4.2.2 Stálé bydlení

Stálé bydlení je projevem potřeby iluze domova, která zahrnuje fyzické místo nejen na přespávání, osoby, se kterými se jedinec setkává, a denní režim. V rámci stálého bydlení lze osoby bez přístřeší rozdělit na samotáře a jedince vyhledávající společnost dalších bezdomovců.⁶¹

Samotáři nechtějí být nikým rušeni, a tak často vyhledávají úkryty v přírodě. Tito lidé mají ve většině případů špatné zkušenosti se společným bydlením. Svě místo rádi prezentují jako tajné a jeho případné odhalení vnímají jako ohrožení. Na svůj způsob života jsou hrdí a nazývají ho poustevnickým či zálesáckým. Nejvíce ohrožení jsou během zimního období, nikdo jim nemůže nabídnout pomoc právě kvůli jejich tajnostem ohledně místa pobytu.⁶²

Marek, Strnad a Hotovcová přibližují místa stálého pobytu bezdomovců samotářů: *„Oblíbeným stálým místem pro přespávání se stávají podmostí či výklenky, kde si lze vybudovat provizorní bydlení. V městských parcích můžeme objevit matrace v křoví nebo schované v blízkosti altánků, v přírodě stany a různé kůlny a boudy nebo obydlené jeskyně. Patří sem bydlení v opuštěných továrních halách, garážích, trafostanicích, vodojemech, tunelech a podchodech, kapličkách, hrobkách, kanálech, parovodech (v zimě), mobilních karavanech, rourách, bývalých veřejných záchodcích či protiletadlovém krytu.*“⁶³

Jedinci vyhledávající společnost dalších osob bez přístřeší nalézají své útočiště ve squatech, v zahrádkářských koloniích nebo ve stanových městečkách. Takto žijící komunitu zpravidla spojuje určitý typ užívané drogy. V každém squatu existuje vůdčí osobnost, která dohlíží na členy komunity a komunikuje s policií, sociálními službami

⁶⁰ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 66. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁶¹ Tamtéž, s. 67.

⁶² Tamtéž, s. 67.

⁶³ Tamtéž, s. 69.

a pokud je to možné, tak i s majitelem objektu. Pokud tato komunita přesáhne 15–20 členů, lze očekávat, že prostor bude policií brzy vyklizen, skupina se zpravidla po vyklizení rozpadne.⁶⁴

Marek, Strnad a Hotovcová objasňují fungování squatů: „K větší koncentraci lidí dochází na opuštěných místech vzdálenějších od obytných oblastí, jako jsou opuštěné tovární komplexy, bývalé zahrádkářské kolonie či prostory Českých drah kolem vlakových nádraží či kolejí. Ve městě můžeme vidět opuštěné domy, kde může pobývat hodně lidí. Jak dlouho bude squat přístupný k přespávání, záleží hlavně na majiteli nemovitosti. Někdy existuje dohoda mezi majitelem nemovitosti a bezdomovci bydlícími v opuštěném objektu, že zde mohou přebývat za nějakou protislužbu.“⁶⁵

4.3 Zdroje obživy

Zdroje obživy osob bez přístřeší jsou poněkud alternativní a občas se pohybují na hraně zákona. Zpravidla však nedochází k závažnější kriminalitě. Mezi typické zdroje obživy patří žebření, vybírání popelnic a sběr surovin, užívání sociálních služeb, práce a brigády, v neposlední řadě i kriminalita a nelegální činnost.⁶⁶

Obecně shrnuje zdroje obživy osob bez přístřeší Průdková: „Zdrojem obživy bezdomovců může být žebření, drobné krádeže potravin, prohrabování se v kontejnerech, v lepším případě odvázejí sběrné suroviny do sběru, prodávají časopis Nový prostor nebo příležitostně pracují. Někteří bezdomovci mají řádný pracovní poměr nebo pracují aspoň příležitostně, jde však spíše o výjimky.“⁶⁷

Při žebření osoby bez přístřeší veřejně demonstrují svou chudobu a snaží se u kolemjdoucích vyvolat lítost: záměrně vypadají zanedbaně, upozorňují na své zdravotní handicapy (někteří je i předstírají), soucit kolemjdoucích se snaží vzbudit

⁶⁴ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 67–70. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁶⁵ Tamtéž, s. 69–70.

⁶⁶ Tamtéž, s. 71–82.

⁶⁷ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 23. ISBN 978-80-7387-100-0.

i prostřednictvím psů. Žebrání probíhá dvojím způsobem. V prvním případě osoba bez přístřeší prochází mezi kolemjdoucími a aktivně je oslovuje. Ve druhém případě bezdomovec stojí, sedí či klečí na jednom místě a před sebou má přichystanou nádobu na peníze, zpravidla prázdný kelímek od nápoje či vlastní čepici.⁶⁸

Alternativním zdrojem obživy je sběr surovin a vybírání popelnic. Bezdomovci tento způsob obživy nazývají fárání či háčkování. Každý z nich má svou vlastní oblast s popelnicemi, kterou pravidelně obchází. Dokáží si takto obstarat jídlo, oblečení, deky, nádobí i nábytek. Část nalezených věcí lze snadno zpeněžit, například zachovalé oblečení a funkční elektroniku následně prodávají na burzách a bleších trzích.⁶⁹

Marek, Strnad a Hotovcová ke sběru surovin uvádějí: „Zvláštním druhem sběračů jsou jedinci žijící se sběrem surovin, jako je papír, měď, železo, slitiny, vratné láhve, autobaterie apod. Ceny se mění podle aktuální potřeby, ale měď patří k nejdražším kovům. Používá se hlavně jako vodič do kabelů. Sběrny odmítají brát kov znehodnocený gumou, proto bezdomovci používají dvě metody – „svlíkání“, tedy pracné a pomalé stahování gumy nožem kabel po kabelu, a rychlejší „vypalování“, kdy gumu kolem měděného drátu spálí, ale za měď dostanou pouze polovinu ceny. Kabely lze najít v opuštěných stavbách, továrnách a domech.“⁷⁰

Užívání sociálních služeb není u osob bez přístřeší pravidlem, ale najdou se jedinci, kteří si svůj den plánují podle nabídky sociálních služeb. Za jeden den jich zvládnou navštívit hned několik. Sociální služby nabízejí sociální poradenství, jídlo, oblečení a je zde i možnost hygieny zdarma.⁷¹

Pravděpodobnost, že se osobě bez přístřeší podaří nastoupit do zaměstnání, je velice nízká. Překážkou jsou ztracené doklady, chybějící potvrzení o dosažené kvalifikaci, ale i nemožnost dát na sebe potenciálnímu zaměstnavateli kontakt. Osoby bez přístřeší mají zájem především o zaměstnání či brigádu spojenou s ubytováním, nároky kladou i na vyplácení záloh. Přestože část bezdomovců upřednostňuje krátkodobé brigády a sezónní

⁶⁸ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 72. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁶⁹ Tamtéž, s. 73–75.

⁷⁰ Tamtéž, s. 76.

⁷¹ Tamtéž, s. 76–77.

práce, nejčastěji si shání práci „na černo“. Umožňuje jim vyhnout se splácení dluhů a nařízeným exekucím.⁷²

Část osob bez přístřeší se živí kriminální činností, která zahrnuje drobné krádeže v obchodech a prostituci. Typický způsob kriminality bezdomovců vystihují Marek, Strnad a Hotovcová: *„Typickým případem jsou tzv. bílí koně. Pachatelé majetkových deliktů chodí mezi bezdomovce a nabízejí jim pár stovek za podpis. Bezdomovci v představě snadného získání několika stovek podepíší jakoukoliv smlouvu. Peníze pak na jejich jméno získá někdo jiný. Pro ně není důležité riziko, které hrozí někde v budoucnu, ale aktuální relativně dostupný výdělek. Půjčí si s vědomím, že nikdy půjčku nesplatí, a tím naplňují podstatu trestného činu podvodu.“*⁷³

4.4 Trávení volného času

Osoby bez přístřeší musí každý den řešit uspokojení základních potřeb, které dříve považovaly za samozřejmé, což jim zabere hodně času. Je nutné, aby se jedinec podřídil otvíracím dobám zařízení určených pro osoby bez přístřeší, v nichž lze alespoň část základních potřeb uspokojit. Na druhou stranu se během života na ulici objevuje nuda a nenaplněnost času. Bezdomovci tráví svůj volný čas o samotě, případně ve skupině dalších osob bez přístřeší, což je spjato s užíváním návykových látek.⁷⁴

Část osob bez přístřeší tráví svůj volný čas vyhledáváním informací na internetu, ke kterému mají přístup v knihovnách či denních centrech pro osoby bez přístřeší. Díky tomu se velice dobře orientují například ve společenském dění a politice. Někteří bezdomovci mají tendenci hledat svou identitu a odpovědi na nejrůznější problémy v náboženství. Snadno se identifikují s rolí poustevníka, poutníka či proroka. Komunikace a sociální práce s těmito jedinci je pak velice náročná, jelikož část z nich věří, že jejich situace bezdomovce je božím posláním.⁷⁵

⁷² MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 79–82. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁷³ Tamtéž, s. 82–84.

⁷⁴ Tamtéž, s. 84–85.

⁷⁵ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 86–87. ISBN 978-80-262-0090-1.

Způsoby trávení volného času barvitě vystihuje Průdková slovy: „*Mluvíme-li o trávení volného času, musíme si uvědomit, že většina bezdomovců má veškerý čas volný. Den vyplňují lidé žijící na ulici popíjením levného alkoholu a kouřením cigaret ubalených z nedopalků cigaret, které sebrali u odpadkových košů. Někteří pravidelně nebo aspoň občas navštěvují sociální zařízení jim určená. Volnočasových aktivit organizovaných pro bezdomovce se osoby žijící na ulici příliš neúčastní, zvláště pokud není zajištěno občerstvení.*“⁷⁶

⁷⁶ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 23–24. ISBN 978-80-7387-100-0.

5 OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ V SENIORSKÉM VĚKU

Člověk je všeobecně považován za starého ve chvíli, kdy ho ostatní členové společnosti začnou pokládat za starého. S vývojem společnosti se hranice stárí neustále posouvají. V dnešní době je za seniora pokládán jedinec, který dosáhl věku 65 let.⁷⁷

Jedinci ve věku 50 let žijící na ulici vykazují geriatrické potíže, které jsou u normální populace běžné od dosažení věku 75 let. Předčasné stárnutí osob bez přístřeší je způsobeno neustálými obavami o bezpečí, špatnou stravou, sociální izolací, vystavení extrémům počasí a nehygienickými podmínkami jejich života. Úmrtnost osob bez přístřeší v seniorském věku je tři až čtyřikrát větší než u běžné populace.⁷⁸

U osob bez přístřeší v seniorském věku je vyšší pravděpodobnost kognitivních poruch. Ty mohou být důsledkem například depresí, demence či dlouhodobého nadměrného užívání alkoholu a jiných návykových látek. Kognitivní poruchy ovlivňují schopnosti dodržovat lékařská doporučení, vyhledávat zdravotní služby, ale i orientovat se v systému sociální pomoci.⁷⁹

Bezdomovci v seniorském věku na ulici zůstávají, protože se odmítají vzdát určitého druhu autonomie, která pro ně znamená svobodu. Ta se podle Marka, Strnada a Hotovcové skládá z několika částí: „*Zdravotní autonomií je, když zdraví neomezuje fungování jedince, a to hlavně jeho mobilitu. Součástí osobní autonomie je soběstačnost. Psychologická autonomie se týká rozhodování a orientace v situaci a v reálných možnostech řešení. Sociální autonomie bývá omezena výběrem lidí, s nimiž může komunikovat. V domovech důchodců se vzdává části své osobní, psychologické i sociální autonomie.*“⁸⁰

⁷⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Druhé. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 203–204. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁷⁸ DANCISAK, Jessica. The Aging Homeless Population: Our Elders Are Our Responsibility. *Berkeley Food and Housing Project* [online]. 2019, 17.4.2019 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://bfhp.org/the-aging-homeless-population-our-elders-are-our-responsibility/>

⁷⁹ *Ending Homelessness among Older Adults and Elders through Permanent Supportive Housing*. New York: Corporation for Supportive Housing, 2011, s. 5.

⁸⁰ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 99–100. ISBN 978-80-262-0090-1.

Nejnižší příjmy osob bez přístřeší v seniorském věku se pohybují okolo 3 000 Kč měsíčně. Tato náhrada důchodu je tak nízká, že nestačí ani na pokrytí nejnižšího ubytování. Senioři s takto nízkými příjmy obvykle nemají odpracované roky, případně je jejich důchod obestaven exekucemi. Někteří se snaží svou finanční situaci pokořit hledáním práce, což jim ztěžuje jejich zdravotní stav. Zařídit si důchod je pro osoby bez přístřeší v seniorském věku nepředstavitelně těžkým úkolem, zároveň mají pocit, že by tím někoho obtěžovali. Se zařízením důchodu je úzce spjat i nárůst stresu pro daného jedince.⁸¹

Život na ulici zhoršuje chronické zdravotní stavy a nemoci, které jsou s přibývajícím věkem stále častější. Osoby bez přístřeší v seniorském věku nejčastěji ohrožují: diabetes, srdeční onemocnění, vysoký krevní tlak a oběhové problémy. Komplikace nastávají i v rámci dostupnosti léků. Osoby bez přístřeší často nemají finance na pořízení léků, a tak dostávají léky na předpis bez doplatku, jež nebývají tak efektivní. Zdravotní komplikace zhoršují i nedostatečný odpočinek a trvalé vystavení extrémům počasí a nakažlivým nemocem.⁸²

Marek, Strnad a Hotovcová přibližují sociální práci s bezdomovci v seniorském věku: *„Úkolem sociálního pracovníka je zajistit klientovi důstojný zbytek života. To neznamena násilné uzavírání do domova důchodců, neboť klient mívá o svém životě jinou představu a jeho reálné možnosti jsou odlišné. Jeho samostatnost není možná. Je důležité, aby si takto starý bezdomovec uvědomil, jaké možnosti má.“*⁸³

⁸¹ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 100–101. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁸² *Ending Homelessness among Older Adults and Elders through Permanent Supportive Housing*. New York: Corporation for Supportive Housing, 2011, s. 5.

⁸³ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 102. ISBN 978-80-262-0090-1.

6 ZDRAVOTNÍ PÉČE O OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Zdravotní péče o osoby bez přístřeší není koncepčně řešena v systému zdravotní péče, ani v systému zdravotního pojištění. Ministerstvo práce a sociálních věcí v Konceptu prevence a řešení problematiky bezdomovectví uvádí: „Zdravotní stav bezdomovců je vzhledem k jejich způsobu života většinou mnohem horší než ve většinové populaci. Nejčastěji trpí kožními chorobami, nemocemi horních cest dýchacích, ale objevují se u nich také nebezpečné přenosné choroby. Velmi častý je i výskyt závislostí a duševních onemocnění, které mnohdy bývají příčinou bezdomovectví. Psychiatrická onemocnění jsou u této skupiny obyvatel vysoko nad republikovým průměrem. Bezdomovci se také častěji stávají obětí psychického či fyzického násilí a sexuálních útoků. Výzkumy dokládají vyšší nemocnost a vyšší výskyt předčasných úmrtí u této skupiny oproti obecné populaci.“⁸⁴

V rámci hlavního města Prahy existuje zdravotní péče v terénu. Ošetření je osobám bez přístřeší nabízeno přímo na ulici, v místě pobytu dané osoby bez přístřeší, či v zařízeních poskytujících sociální služby pro osoby bez přístřeší. Nejznámějším poskytovatelem těchto služeb jsou Medici na ulici. Tento způsob ošetření osob bez domova je bezplatný, zároveň ošetřovaná osoba může zůstat v anonymitě.⁸⁵

Ambulantní péče je zajištěna některými poskytovateli sociálních služeb, které jsou specializované na osoby bez přístřeší. V Praze jsou v současné době dvě specializované ordinace praktického lékaře. Nejznámější je ordinace praktického lékaře provozovaná organizací Naděje. Druhá ordinace je v provozu od začátku roku 2022, její chod zajišťuje Armáda spásy. Tyto ordinace neposkytují péči v plném rozsahu, jsou zaměřeny především na základní ošetření a prevenci.⁸⁶

⁸⁴ Koncept prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Praha: MPSV, 2013, s. 31. ISBN 978-80-7421-072-3.

⁸⁵ Tamtéž, s. 31.

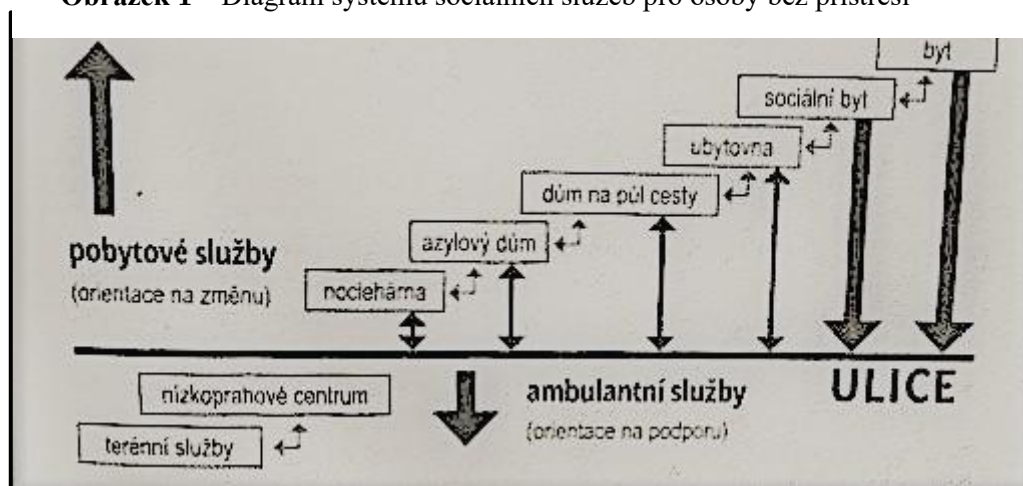
⁸⁶ Tamtéž, s. 32–33.

7 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Všechny níže uvedené poskytované sociální služby pro osoby bez přístřeší jsou vymezeny zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.⁸⁷

Dle Marka, Strnada a Hotovcové lze sociální služby pro osoby bez přístřeší dělit na služby ambulantní a pobytové, což je znázorněno v následujícím diagramu. Ten zároveň poukazuje na rozdíly mezi oběma typy služeb, ambulantní služby jsou zaměřeny na podporu klienta, zatímco služby pobytové jsou orientovány na změnu situace, ve které se klient nachází.⁸⁸

Obrázek 1 – Diagram systému sociálních služeb pro osoby bez přístřeší

Zdroj: MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 115. ISBN 978-80-262-0090-1.

7.1 Ambulantní služby

Terénní programy jsou zaměřeny na poskytování služeb osobám, které vedou rizikový způsob života, nebo jsou jím ohroženy. Zaměřují se na vyhledávání potenciálních

⁸⁷ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbírka zákonů České republiky. 37/2006.

⁸⁸ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

uživatelů sociálních služeb v jejich přirozeném prostředí. Umožňují sociální práci nejen s jednotlivci, ale i s celou skupinou či komunitou osob bez přístřeší.⁸⁹

Průdková vystihuje práci terénních programů následovně: „Cílem je „oslovit klienty, kteří potřebují pomoc, ale sami ji nevyhledávají nebo k ní nemají přístup, a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Nezbytnou podmínkou efektivní práce je vybudování důvěrného vztahu mezi klientem a pracovníkem, nutné je tedy dlouhodobé působení streetworkera mezi klienty. Při vstupu do lokality pracovník nabízí své služby, analyzuje situaci v místě, zjišťuje možnosti zlepšení celkové situace, propojuje své služby s ostatními sociálními službami v regionu. Neformálními schůzkami si buduje pozici člověka, o jehož službách se v lokalitě ví. Komunikace je zpočátku velmi neformální, nelze klienta nutit, aby se krátce po vzájemném seznámení svěřoval se svými problémy.“⁹⁰

Nízkoprahová denní centra jsou osobami bez přístřeší využívána především kvůli materiálním službám, které zahrnují: potravinový servis, hygienu, ošacení a možnost odpočinku v relativním klidu. Denní nízkoprahová centra nabízejí klientům konzultace se sociálními pracovníky, psychologem a lékařem.⁹¹

Průdková přibližuje sociální práci v nízkoprahovém denním centru: „Pracovníci poskytují informace, poradenství a v případě potřeby krizovou intervenci, zprostředkovávají zaměstnání a další pomoc, projeví-li o ni klient zájem, pomáhají při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Cílem je zvýšit informovanost klientů, zlepšit jejich komunikaci s institucemi, pomoci jim při získávání dokladů, povzbudit je ke kontaktům s rodinou, vzbudit zájem o osobní hygienu a motivovat je k potřebě pobytu v kulturním prostředí.“⁹²

⁸⁹ Centrum sociálních služeb Praha [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/>

⁹⁰ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 53. ISBN 978-80-7387-100-0.

⁹¹ MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 130. ISBN 978-80-262-0090-1.

⁹² PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 43. ISBN 978-80-7387-100-0.

7.2 Pobytové služby

Noclehárny nabízejí možnost přespání na jednu noc. Večer je osoba bez přístřeší přijata na noclehárnu a ráno ji musí opustit, je však možné, aby následující večer znovu přišla. Pobyty na noclehárně jsou spojeny s možností osobní hygieny. Pracovníci noclehárny klientům poskytují informace, poradenství a zprostředkovávají kontakt s dalšími službami, o které má klient zájem.⁹³

Azylové domy nabízejí možnost ubytování na delší časové období, zpravidla v řádech týdnů až měsíců. Sociální práci s osobami bez přístřeší ubytovaným v azylovém domě popisuje Průdková: *„V den přijetí nebo v některém z následujících dnů proběhne anamnesticko-diagnostický pohovor se sociálním pracovníkem, který s klientem zároveň sestaví individuální plán péče. Individuální plán je výsledkem dojednání zakázky sociálního pracovníka s klientem, v rámci něhož pracovník seznámí klienta s tím, co mu azylový dům nabízí a v čem mu může jeho personál pomoci. Klient naopak sdělí pracovníkovi, co od pobytu v azylovém domě očekává a v čem a jak chce pomoci, jaké má do budoucna cíle a jakou má představu o způsobu jejich dosažení.“*⁹⁴

Dům na půl cesty je určený pro osoby bez přístřeší, které odcházejí z výkonu trestu odnětí svobody, případně z ochranné léčby. Doba ubytování je předem stanovena ve smlouvě o ubytování, zpravidla se jedná o půl roku až jeden rok. Klienti jsou ubytováni v samostatných bytových jednotkách, společně sdíleným prostorem bývá kuchyň. Práci sociálního pracovníka v Domě na půl cesty vystihuje Průdková: *„Pouze mají-li problém, je jim k dispozici sociální pracovník. Poskytuje jim informace, poradenství, krizovou intervenci, je-li to potřeba, pomáhají při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Podněcuje klienty ke kontaktům s rodinou, pomáhá jim se zvládáním samostatného vedení domácnosti a učí je hospodařit s penězi.“*⁹⁵

⁹³ PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 44. ISBN 978-80-7387-100-0.

⁹⁴ Tamtéž, s. 45.

⁹⁵ Tamtéž, s. 44.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 CÍL VÝZKUMU

Cílem této práce je odhalit specifika bezdomovectví v seniorském věku v rámci hlavního města Prahy a zároveň zjistit, jak osoby bez přístřeší v seniorském věku vnímají svou životní situaci. Mezi dílčí cíle patří:

- Zjistit, které subjektivní faktory vyvolávají bezdomovectví vedly k bezdomovectví u osob v seniorském věku.
- Odhalit dobu pobytu na ulici u osob v seniorském věku.
- Zmapovat rodinnou situaci bezdomovců v seniorském věku.
- Přiblížit finanční situaci osob bez přístřeší v seniorském věku.
- Zjistit, zda osoby bez přístřeší v seniorském věku využívají pro ně určené služby.
- Zjistit, jaké plány do budoucna bezdomovci v seniorském věku mají.

8.1 Metodologie výzkumu

V této práci je použita metodologie kvalitativního výzkumu. Použitou metodou výzkumu je polostrukturovaný rozhovor. Výsledky výzkumu a získaná data jsou interpretována formou kazuistik.

V kvalitativním výzkumu jsou na začátku výzkumu vybrána témata a určeny hlavní výzkumné otázky. Ty je možné v průběhu výzkumu modifikovat či doplňovat. Kvalitativní výzkum tím získává na pružnosti.⁹⁶

Creswell definuje kvalitativní výzkum takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz,

⁹⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50. ISBN 80-7367-040-2.

*analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*⁹⁷

Hendl k tomuto tématu uvádí: *„Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje.*⁹⁸

8.2 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor neboli polostrukturované interview patří mezi nejrozšířenější typ interview. Tazatel pokládá předem připravené otázky a zároveň průběžně reaguje na podněty přicházející od respondenta.⁹⁹

Hlaďo blíže specifikuje polostrukturovaný rozhovor slovy: *„V tomto druhu rozhovoru výzkumník obvykle specifikuje otázky nebo okruhy otázek, na které se chce účastníků ptát. Otázky neklade v předem připraveném pořadí, ale zařazuje je tak, aby přirozeně rozvíjely rozhovor. Kostru polostrukturovaného rozhovoru tvoří hlavní otázky, složené z témat tvořících jádro výzkumu. Hlavní otázky nevyužívají vědeckého jazyka, ale jazyka srozumitelného běžnému člověku. Cílem je povzbudit jedince, aby hovořil o svých zážitcích, dojmech, názorech. Získané odpovědi jsou rozvíjeny navazujícími otázkami, jež jsou nezbytné pro porozumění odpovědím, jdou do hloubky, k detailu a umožňují postihnoutí rozdílů.*¹⁰⁰

⁹⁷ CRESWELL In: HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50. ISBN 80-7367-040-2.

⁹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50. ISBN 80-7367-040-2.

⁹⁹ SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 91. ISBN 978-80-7367-778-7.

¹⁰⁰ HLAĐO, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011, s. 41. ISBN 978-80-7375-544-7.

8.2.1 Volba respondentů

Všichni dotazovaní respondenti jsou osobami bez přístřeší v seniorském věku, které pobývají na území hlavního města Prahy. Tyto osoby jsou zároveň klienty terénního programu pro osoby bez přístřeší, jehož součástí je i autor této práce.

První kontakt s těmito osobami proběhl přibližně před jedním kalendářním rokem. Respondenti s terénním programem dlouhodobě spolupracují, zároveň mezi terénními pracovníky a klienty panuje vzájemná důvěra.

Pro účely tohoto výzkumu byli vybráni čtyři muži a dvě ženy, a to proto, že mužů v seniorském věku žijících na ulici je značná převaha vzhledem k ženám.

8.2.2 Plán a příprava rozhovoru

Před samotnou realizací výzkumu byl vytvořen následující seznam otázek, na které účastníci polostrukturovaných rozhovorů odpovídali:

1. Odkud pocházíte?
2. Jak dlouho žijete na ulici?
3. Co vedlo k Vašemu současnému způsobu života?
4. Pokusil/a jste se během Vašeho pobytu na ulici vrátit zpět k běžnému životu?
5. Jakým způsobem si opatřujete finance pro Vaše živobytí?
6. Jakým způsobem trávíte volný čas?
7. Jste v kontaktu s Vaší rodinou?
8. Máte zdravotní problémy?
9. Které sociální služby pro osoby bez přístřeší využíváte a proč?
10. Přemýšlíte někdy o budoucnosti, nebo řešíte pouze svou aktuální situaci?

Rozhovory probíhaly vždy v rámci výkonu profese sociálního terénního pracovníka pro osoby bez přístřeší. Respondenti byli vybráni záměrně především podle jejich věku a životní situace.

Osoby bez přístřeší v seniorském věku byly předem srozuměny s konáním rozhovorů a zároveň byly ujistěny, že v této práci zůstanou anonymní. Výzkum se odehrával v přirozeném prostředí osob bez přístřeší v seniorském věku.

Samotná realizace rozhovorů byla časově náročná, ne vždy se podařilo kontaktovat danou osobu bez přístřeší v místě jejího pobytu, přestože datum setkání bylo předem stanoveno. Denní harmonogram osob bez přístřeší je často nevyzpytatelný a nepředvídatelný, stejně jako časový harmonogram terénního programu pro osoby bez přístřeší.

Komunikace s osobami bez přístřeší v seniorském věku probíhala hladce a v bezpečném prostředí. Po celou dobu panovala atmosféra důvěry, které bylo dosaženo díky dlouhodobé spolupráci terénního programu pro osoby bez přístřeší se seniory žijícími na ulici.

Všichni respondenti souhlasili s nahráváním rozhovorů na diktafon. Následně byly jednotlivé rozhovory přepsány a zpracovány do kazuistik. Audionahrávky byly v rámci zachování anonymity klientů následně smazány. Výsledky výzkumu budou dále využity při další spolupráci terénního programu pro osoby bez přístřeší s respondenty tohoto výzkumu.

9 INTERPRETACE DAT

RUDA, 62 let

Ruda pochází z Prahy, narodil se ve vinohradské nemocnici. Na ulici žil 8 let, posledního půl roku je ubytovaný v azylovém domě v Michli. Bydlí zde spolu se svým dlouholetým kamarádem Lojzou.

Jeho rodiče již nežijí, sám říká, že rodina se rozpadla po smrti matky. Ruda má bratra, se kterým se vidá jednou až dvakrát za rok. Jeho bratr bydlí na ubytovně poblíž letiště. Další dva sourozence zavrhl poté, co prodali byt po rodičích bez vědomí Rudy a jeho bratra. Každý z nich si z prodeje odnesl 410 000 Kč. *„Já jsem chodil s igelitkou po Petřinách a v tý igelitce jsem měl ty tisíce, než jsem si koupil chatku se zahrádkou v zahrádkářský kolonii. No a pak jsem udělal největší blbost, že jsem ji přepsal na syna.“* Ruda má celkem tři děti, tři syny. *„Ještě mám dvojčata, kluky, nestýkám se s nima, oni bydlej někde na Kladně a já nevím kde. Jeden z nich za mnou jezdil a chtěl, abych jel na Kladno, že bych se staral o svoji vnučku a dělal jim takovýho pitomce. Že bych jim vařil a chodil pro vnučku do školky, a že bych se dal s jejich mámou dohromady po nějakých osmadvaceti letech. To vůbec nepřichází v úvahu, to radši budu ve stanu.“*

O chatičku v zahrádkářské kolonii Ruda záhy přišel. Přepsal ji na syna. Nedlouho poté mu na dveře chatky bouchal předseda zahrádkářské kolonie, který s sebou měl policejní doprovod. Přišli Rudovi oznámit, že už tam nemá co dělat. Jeho syn chatku prodal a neřekl mu to. Ruda se ho ihned snažil kontaktovat, ale syn mu telefon nezvedal. Po čtrnácti dnech marného volání se v telefonu ozvalo, že volané číslo neexistuje. *„A vod tý doby nevím, co s ním je, ani s tou jeho mámou. My jsme se rozešli strašně špatně. Myslím si, že to bylo spíš z popudu jeho mámy, možná, že ho k tomu přiměla ona.“*

„Pak jsem neměl kde bejt a odchytili mě na lavičce u hotelu International v Dejvicích a ty mě řekli, že se mám dostavit na sociálku druhý den, někam volali a dali mě do ubytovny, do Studentský.“ Tam měl Ruda spolubydlícího, kterého následně vyhodili, Rudolf zůstal na pokoji sám. Bohužel to byl pokoj pro dva, tudíž tam nemohl být sám.

Byl zvyklý na svého bývalého spolubydlícího a s nikým novým bydlet nechtěl. Situace zašla tak daleko, že posléze již nechtěl nikdo bydlet ani s Rudou. Pronájem za celý pokoj činil 7 800 Kč, které Ruda bohužel neměl. Nájem pro jednu osobu byl 4 250 Kč, v té době Rudolfovi hradila správa sociálního zabezpečení 4 000 Kč za bydlení. Musel si tak 250 Kč doplácet. Na ubytovně Studentská na černo pracoval: „... *já jsem malíř, lakýrník. Maloval jsem na Studentský jeden pokoj, změřil jsem to, vymaloval, měl jsem napsaný ty peníze, co to stálo. Šel jsem ven a po cestě mě zastavil recepční, že se se mnou potřebuje vyrovnat za ten vymalovanej pokoj. Dal mi 250,-, tak jsem mu řek, že to nechci, ať si to nechá a koupí si za to zmrzlinu nebo něco k jídlu a šel jsem pryč. To mně fakt urazilo, ten pokoj měl 16 metrů a vysoký stropy.*“ Nakonec musel Ruda kvůli financím ubytovnu Studentská opustit. „*A od té doby jsem na ulici, je to 8 let.*“

Na správu sociálního zabezpečení však docházel dál. Bylo mu několikrát doporučeno, aby si našel jinou ubytovnu, že za něho budou hradit 4 500 Kč. „*Za ty peníze se v Praze nic sehnat nedalo.*“

Z Rudy se ze dne na den stala osoba bez přístřeší. „*První zimu jsem přečkal tak, že jsem jezdil nočníma tramvajema a autobusama 909 a 510 a na letiště, kolikrát mě vyhodili ven. Různě mě nechávali přespat kamarádi, pak už to nešlo, věděl jsem, že to nejspíš nechtěla jejich manželka. Občas mi někde nabídli sklep, a to trvalo většinou tak tři až čtyři dny. Pak prej si stěžovali nájemníci v baráku a musel jsem zas pryč. Pak jsem od jednoho kamaráda dostal stan, a to jsem se právě seznámil s Lojzou a se Zdeňkem v Jitřence a voni říkali, že bydlej ve stanech, tak jsem se zeptal, jestli bych si ho k nim mohl dát taky. A prej jo, klidně. Tak jsem si ho tam postavil a od té doby jsem tam byl.*“

Finanční situace Rudolfa byla velmi špatná, sice pobíral dávky hmotné nouze, ale to dle jeho slov na život nestačí. Příležitostně si přivydělával, za pár stokorun pomáhal známým například stěhovat nábytek. „*Na Petřínách mám plno kamarádů, který mě nenechali spadnout, a aniž bych na to byl hrdej, tak mi prostě kupovali pivo, tabák a jídlo. Já jen potřebuju, abych měl co kouřit a pít. Dobřejch kamarádů jsem měl moře, ale plno mi jich už umřelo, vzal je čas.*“ Ruda je vyučený zedník, přesto v době, kdy žil ve stanu, již v oboru nepracoval. Poukazuje na to, že v zimě, v mrazech a bez budíku vstávat ze stanu do práce nelze.

Na starobní důchod nemá odpracované dostatečné množství let. Chybí mu pět let, ve výpisu z České správy sociálního zabezpečení nemá započítané některé roky, které strávil ve výkonu trestu odnětí svobody. Celkem seděl třináctkrát, od roku 1978 do roku 1999. Kvůli chybějícím letům by musel navštívit Ministerstvo spravedlnosti, protože některá z vězení již neexistují. „Proč já bych to měl obíhat, když oni maj ty chytrý počítače. Chyběj mi tam třeba Bělušice, tam jsem makal v povrchovém lomu, ale sociálce se to tam neobjevilo. Nejsem takovej první, další dva kamarádi kvůli tomu taky nedostali důchod, měli jen hmotnou nouzi.“ Rudolf byl vždy trestaný za konflikty s policií. „Nenáviděl jsem policajty a měl jsem takovou smůlu, že si mě dycky někde v hospodě vyhlídli. Když vlezli policajti kamkoliv, tak jako první šli hned ke mně. Znali moje rodný číslo nazpaměť, já si ho nepamatuju a oni ho už psali automaticky i s lomítkem. Jednou mě přivázali klepetama za topení, sem seděl na židli a nenechali mě ani si dojít na záchod, ať prej se klidně po...“ V mládí měl Ruda dlouhé vlasy, a tím byl trnem v oku policii. Jeho kamarády policie násilně ostříhala a některé z nich hned několikrát. To se Rudovi nestalo, dle jeho slov tyto akce probíhaly převážně na Praze 1 nebo na Letné během burzy s deskami, kam on nechodil. „Já jsem se z Prahy 6 nikam nestěhoval, tam mě stříhat nechtěli.“

Momentálně Ruda čeká na vyřízení invalidního důchodu, v březnu se dozví, zda mu bude přiznán. Zdravotních komplikací má hned několik: CHOPN (chronická obstrukční plicní nemoc), artrózu, astma, vysoký tlak a další. „Mám tolik léků, že se v tom občas sám nevyznám. Nic z toho jsem předtím, než jsem se dostal na ulici, neměl. Člověka to bolí a otravuje, ale zvyknete si na všechno. Nikdy jsem nepoužíval třeba prášky na bolest, беру to tak, že je to zbytečný. Umrtvíte to na šest hodin a ono vám to pak začne znovu, tak je to zbytečný, a navíc to jde na ledviny a na játra.“

Loni byl Ruda ubytován na humanitární ubytovně od organizace Naděje, na tu dobu nevzpomíná rád. „Šoupli mě tam kvůli omrzlinám, říkali, že bych umrznul. Byl jsem jim za to vdečnej a taky na ně naštvanej. Seděl jsem venku jen v teniskách, nejdřív mě to bolelo, pak už jsem nic necejtíl. Odvezli mě na Naději, tam mě nechali pět dní na izolaci. Pořád mi říkali, že nic nejím, neměl jsem na to chuť ani náladu. Pak přišel vedoucí v hábitu, jak kdybych byl prašivej, ale to bylo v tom koronahnuusu. Říkal jsem jim, že je mi zima, ale deku navíc mi nedali, že prej mám naplno zapnutý topení.“

Následně byl Ruda z přízemí této budovy přestěhován do druhého patra. Chůze o berlích do schodů pro něho byla namáhavá, navíc je to kuřák. Vyhrazené prostory na kouření jsou venku před touto budovou, byl tedy nucen několikrát denně chodit po schodech nahoru i dolů. Pokoj, na kterém byl ubytován, si nemohl zamknout, své věci musel občas nechávat bez dozoru. Jednoho dne za ním přijel kamarád Lojza. Společně si u Kauflandu dali pivo a panáka kořalky. Následně se rozloučili, když Ruda přišel k humanitární ubytovně, oslovila ho sociální pracovnice s tím, že se bude muset podrobit testu na alkohol. Ruda odmítl. Další den kvůli tomu musel na pohovor s vedoucím této služby. Dozvěděl se, že ho vedoucí viděl pít před Kauflandem, a proto chtěl, aby se podrobil dechové zkoušce. Rudovi bylo řečeno, že pokud se situace ještě dvakrát zopakuje, bude muset ubytovnu opustit. Tak se Rudolf sbalil a odjel zpět do svého stanu na Petřínách za Lojzou. V humanitární ubytovně Naděje vydržel měsíc a půl. S vedoucím této služby se rozloučil slovy: „*Vy mě teďka tady chcete léčit tím, že mi seberete i ty nejmenší radosti, který člověk má?*“

Poté, co Ruda opustil humanitární ubytovnu, zjistil, že Lojza přechodně bydlí v boudách u stadionu Markéta. Nastěhoval se tedy k němu, nejprve spal pod stolem na spacáku, následně pracovníci z areálu Markéta oběma pánům přinesli rozkládací křeslo a postel. Situace vypadala velice nadějně, nakonec zde bydleli tři čtvrtě roku. „*Natírali jsme tam u ploché dráhy všechno, ploty, dráhu, mantinely. Já jim sekal trávu, a když už nás nepotřebovali, tak nám dali dva dny na to, abychom odešli. Že prej řediteli se to nelíbí.*“

Následně se Ruda vrátil do svého původního stanu. „*Vyhodili nás v srpnu, těsně před mejma narozeninama. Pak jste přišli vy, to bylo v září. Eště jsem se divil, kde ste se tam vzali. Když jste nám tenhle azylák nabídli, měl jsem pochyby, nevěřil jsem tomu. Pak ten kolotoč pohovorů a bezinfekčnost u doktora. A vyšlo to, byli jsme tady, bylo to jak v Jiříkově vidění. Všude čisto. Měl jsem pocit, že si to ani nezasloužíme. Ze začátku jsme tu nikoho nepotkávali, byli jsme jediný celej den na baráku. Teď je tu lidí hodně.*“

Ve volném čase rád hraje na kytaru a zpívá. Baví se i imitováním slavných osobností. Jeho největším přáním je dožít se invalidního důchodu. Následně dodává: „*Hlavně nechci, aby mě po smrti rozházeli pod kola, jako to dřív dělali estébáci, aby tam nebyl led. Abych nedělal pitomce eště po smrti.*“

LOJZA, 65 let

Alois pochází ze Zlína, v Praze žije přes dvacet let. Přivedlo ho sem dědictví garsonky po otci. „*Brácha ji nechtěl, ségra taky ne, tak jsem sem zajel a už jsem tu zůstal. Na ulici jsem od roku 2000 zhruba, já už to neregistruju.*“ Na ulici žil 22 let, posledního půl roku je ubytovaný v azylovém domě v Michli, kde žije se svým dlouholetým kamarádem Rudou.

Lojza je nejmladší ze tří sourozenců, zároveň i poslední žijící. Jeho rodiče jsou po smrti. Má dvě děti, vlastního syna a nevlastní dceru. „*O prvorozeném synovi z normálního manželství toho moc nevím. Prý bydlí někde v Ostravě a chodil s nějakou anorektičkou, a jestli se vzali, nebo ne, to nevím. Já o něm nemám žádný zprávy. Furt si říkám, že na jaře, nebo v létě navštívím tu moji bejvalku. Tý jsem nechal další byt, kterej jsem zdědil tady v Praze. A ještě mám tu Nelu, ta je nemanželská. Mám od ní čtyři vnoučata. Vídám se s ní, navštěvovala mě ve stanu i s jejíma dětma.*“

Lojza se ze Zlína přestěhoval do zděděné garsonky v Praze. Práci si našel přes Zlaté stránky, nalistoval si největší firmu v Praze, což byl METROSTAV, a začal u ní pracovat. „*Tam jsem dělal deset roků a byl jsem fakt spokojenej. O garsonku jsem přišel, dostal jsem se do dluhové pasti. Milion půjček a nakonec jsem si na prodej garsonky vzal realitku. Prodal jsem ji sousedovi, kterému jsem ji předtím slíbil. Dostal jsem za to 1,7 milionu korun. Ta cena nakonec narostla, byl odtamtud vidět Pražskej hrad.*“ Tou dobou už byl bohužel v duhové pasti. O část peněz z prodeje přišel kvůli půjčkám. Za zbylé peníze si předplatil u realitní kanceláře nový byt. „*Moje nevlastní dcera tam se mnou nechtěla bydlet, že jsou to Kotěhůlky a blbé dojíždění. Bylo to ve Slezsku mezi Opavou a Ostravou. Bydleli jsme tam asi tři měsíce, nakonec jsem z toho taky odešel, ono to tam bylo drahé. Vrátil jsem se zpátky do Prahy, já už byl Pražák. Když jsem zdědil tu garsonku, tak jsem si měnil občanku a řekl jsem jim, ať už mi tam fláknou Prahu.*“

Následně bydlel v Praze u jednoho známého v boudě na zahradě. „*Kosil jsem tam trávu, sbíral jablka, dělal jsem z nich mošt. Ale pořád jsem viděl na ten můj bejvalej kvartýr, na ten panelák, kde jsem bydlel. Nakonec jsem tam vydržel dva roky a všechny peníze jsem rozházel po bárech a hernách.*“

Další cesta Lojzu zavedla do stanu na Petřínách. Nejdříve měl stan blízko kostela. *„Libilo se mi, že je to blízko kostela, byl to ovocnej sad, kde sem bydlel. Já sem trochu chodíval do kostela dycky a i na žebrotu s kloboukem v ruce, já se za to nestydím. Tam bydlelo víc bezd'áků a feťáků. Tam jsem chvíli vegetil a pak jsem se teda přestěhoval dál od kostela, když to tam všechno vykosili.“*

Finance si Alois obstarával žebrotou. *„Za tu dobu mě tam ty lidi znali nazpaměť, co jsem se tam nevyskytnul třeba půl roku, tak se ptali, kde jsem byl, co se mi stalo. Tak jsem si vymyslel, že jsem byl nemocný a tak. V Jitřence jsem se zbavoval těch drobáků, ta byla dobrá. Pingl se furt divil, kam na ty drobný chodím. I hosté tam za mnou chodili a říkali: „Pane učiteli, už je čas, ty nejdeš ke kostelu?“ Odpovídal jsem jim, že vim, ať se neboje, že už tam jdu. I na centy a eura jsem měl odběratele.“* Jeho dalším příjmem byla hmotná nouze, sociální pracovníci ho posílali do práce, ale Lojza si dle jeho slov s sebou vzal berli a hrál si na handicapovaného. Tím získal razítko pro úřad práce, ale pracovat nemusel.

Ani během let strávených životem na ulici se Lojza půjčkám nedokázal vyhnout. *„Mě tam ve stanu jednou navštívili ti dýleři a já jsem to potřeboval, jsem smrděl a měl jsem všechno špinavé. A on jestli si nechci něco přivydělat, že dostanu 5 000,-, nakonec jsem z něj vydoloval 10 000,- a ještě mi dal čistý hadry, jsem se převlíkal vedle Jitřenky, to byla ta naše hospoda. No milion si na mě nakonec vzali, dělal jsem jim bílýho koně.“*

V současné době pobírá důchod, který je z části obstavený exekucemi. *„Důchod mám, já si svoje odpracoval. Vyplatili mi ho zpětně, to jsem nečekal. Dali mi na poště v hotovosti 130 000,-. Tak jsem si koupil lístek na vlak, že pojedu za dcerou, na nástupišti za mnou přišel nějaký chlap a zeptal se mě, jestli chci napít vodky, tak jsem si dal. Probudil jsem se okradenej, zůstalo mi jen 20 000,- v kapse u kalhot. Z náprsní kapsy mi ukrad 100 000,- i ten lístek na vlak.“*

Před sedmi lety se v Jitřence seznámil s Rudou. *„Já tam koukal na televizi, na sazku, jestli jsem náhodou nevyhrál a drbal jsem si u toho hlavu. Přišel Ruda a říká: „Ty máš džuvy (vši), pojd' ven, dostaneš dělo.“ Nikam jsem s ním nešel, od té doby jsme kámoši. Tu sazku jsem nevyhrál a džuvy jsem taky neměl.“* Dodnes rád sází, má kartičku

na jméno kamaráda, kdyby si chtěl zařídit svoji, nedali by mu ji. Kvůli vysokým dluhům oficiálně nesmí sázet.

Loni v únoru, když byl Ruda ubytovaný na humanitární ubytovně Naděje, přišli za Lojzou ke stanu zaměstnanci ze stadionu Markéta a nabídli mu bydlení v boudě. *„Já nic nepotřeboval, jen nabíjet mobil, tak mi dali klíče. Nato jsem tam zůstal a začal jsem tam spát. Když Ruda odešel z Naděje, tak jsme šli do té boudy spolu, já myslel, že už nafurt. Pak nás přestěhovali do druhé boudy vedle, kde na nás nebylo vidět, ještě nám dali stůl s deštníkem, aby nás nebylo vidět už vůbec. Kdybychom chtěli jít ven, tak nám říkali, že jediné za boudu, ať nás nikdo nevidí. Bylo to v létě a oni nám zakázali otevírat okna a dveře, to bysme se tam udusili.“* V boudě spolu bydleli do srpna. Za bydlení v areálu oba pracovali, nakonec je majitel stadionu Markéta jen využil. Na odstěhování jim dal dva dny, když se k tomu neměli, přišel s policejním doprovodem a nechal je vykázat. *„Nejpotupnější bylo, že si s sebou vzal měšťáka z Petřín, se kterým se známe.“*

Po neúspěšném bydlení v boudách u stadionu Markéta se společně vrátili do stanů. *„Když jste za náma přišli, tak jsem tomu moc nevěřil. Ale chtěl jsem do toho jít, zase nějak bydlet. Sem na azylák jsme přijeli jako vandráci jen s těma batohama. Je tu málo prostoru, mikrolednička, ale mám výbornej pocit. Konečně jsme perfektně ubytovaný.“*

Za více než dvacet let na ulici byl Alois trestaný pouze jednou. Nastoupil trest odnětí svobody za neplacení alimentů. *„Kriminalista v civilu mě našel u Normy na Větrníku, ani řetízky mi tenkrát nedal. Nechal mě ještě si jít koupit pivo, ani jsem ho nedopil. Nechal jsem ho tam prvnímu bezdákovi, co půjde kolem. Bylo to na pět měsíců, měl jsem tam být dýl, ale propustila mě Klausova amnestie.“*

Lojza svůj volný čas rád tráví sázením a sledováním zábavných pořadů v televizi. Sam v několika i vystupoval, účastnil se Carusošou, Natoč to! a naposledy byl roku 1999 účastníkem DO-RE-MI.

Alois si vždy přál dožít se důchodu. Ted' má nový cíl – tím je získat sociální byt.

MAREK, 65 let

Marek je rodilý Pražák, v Praze strávil celý svůj život a velice dobře ji zná. Jeho život na ulici začal před rokem a půl. Pro Marka byla ulice volbou, z toho, že bude bezdomovcem, si dělal legraci posledních dvacet let.

Náš rozhovor Marek začíná slovy: „*Já jsem známej sociopat. Člověk má šest let svobody, než začne chodit do školy, pak už ho ta škola začne ohýbat. Čím dýl na vás stát působí, tím víc vás ohýbá. Patnáct let je 20 % života v nesvobodě, který za zbytek života na svobodě stojí. Já se považuju za poustevníka, s životem na ulici jsem počítal.*“

Jeho rodiče zemřeli, má jednoho nevlastního bratra, ale s tím se již třicet let neviděl, vztah spolu neudrží. „*Nemám děti, vlastně mám. Jednu dceru, dozvěděl jsem se o ní, až když mi bylo 25. Je od přítelkyně, na kterou jsem už dávno zapomněl. Potkal jsem ji náhodou po letech, to už jsem byl ženatý s nebožkou. Nic po mně nechtěla, dceru chtěla jen pro sebe. Řekla mi, že je lesba a už tenkrát byla, ale chtěla dítě a vybrala si na to mě. Dceru sem viděl jen jednou, dělala hnojárnu (Českou zemědělskou univerzitu). Podle ní jsem se na ně vykašlal, nechce se se mnou stýkat. Chápu to, je to fakt špatný. Tohle jsem měl s mým tátou taky, rozešli jsme se kvůli politice.*“

Na svou zesnulou ženu vzpomíná rád, podědil po ní veterinární ordinaci, kterou přestavěl na hospodu a následně ji prodal. Další děti se ženou nechtěl. Jeho cestě na ulici předcházela smrt jeho blízkých. Jako první mu zemřela manželka, rok poté jeho otec, který se zabil pádem ze střechy firmy, kde pracoval. Do třetice si smrt přišla pro jeho matku, zakopla na schodech a zemřela. „*Průser byl, že já měl na matku hlášený všechno, auta, motorky, byt, prostě všechno.*“ Marek má odpracovaných pouze pět let, s příchodem revoluce pracovat přestal. Nikdy si neplatil zdravotní pojištění, a tak s dědictvím bytu přišli i exekutoři. Notářka mu na byt udělala nízký odhad a hned další den ho tedy Marek prodal.

Marek se dle jeho slov na život na ulici důkladně připravoval. Když potkal někoho žijícího na ulici, tak se zeptal, co pije, a pozval ho na drink. „*Třeba na pražskou vodku a na Cheers, tyhle vína, to jsem vůbec neznal. Naštěstí to do dneška nepotřebuju. Než si dát Cheers, to se radši napiju tamhle vody z potoka. Zjišťoval jsem, jak to na ulici*

chodí, a pak, když už se to blížilo, tak jsem se asi měsíc stěhoval. On byl taky ten koronáč, tak mi to tu situaci ztěžovalo. Asi měsíc jsem stěhoval lešeňový trubky a další věci, co jsem potřeboval, ale stejně sem to nevychytil všechno. Já bych bydlel dýl, ale ono přišlo září a pak přijde zima a to je moc velkej šok. V září to ještě šlo, bylo teplo, krátkej rukáv, pohoda. Tak jsem asi měsíc stěhoval a nosil věci, ono to bylo asi kilometr a něco. Stejně jsem nanosil třicet beden, chodil jsem třikrát denně s jednou bednou. Pak jsem to zhruba postavil.“

Původně se Marek rozhodoval mezi třemi lokalitami. Vyhrál Braník, kde Marek žije od roku 1980, i když původně je z Prahy 6. Do užšího výběru místa se dostala i Skalka a Praha 6, ale tam nebyl v blízkosti zdroj vody. „*Potok se hodí, když člověk potřebuje vyprat nebo si nanosit vodu na nějaký mytí, nebo se chce opláchnout.*“

Markovo obydlí v Braníku je značně neobvyklé. Má zde postavený stan na podestě z palet, jehož druhou střechu tvoří plechy, přes ty natáhl reklamní plachty, které následně zakryl i umělými květinami, aby ho nebylo vidět ani z letadla. „*Boudu jsem stavěl tejden a plot taky asi tejden. Z druhé strany tam mám ostnác, když tu sousedi vařej opium, tak se tu pak potulujou kolem takový divný mátohy a já nechci, aby mi tam lezli. Akorát ty hlodavci mi hryžou plot, tak to dycky spadne o pár čísel dolů a já to pak musím doplňovat.*“

Žije v hojně obydleném lesíku a jeho nejbližší sousedy tvoří osoby závislé na nealkoholových návykových látkách. „*Co mě překvapilo, byli feťáci, protože s těma já jsem nikdy nepřišel do styku. A tady jsou všichni feťáci a pár alkoholiků. Tak jsem si vzal příklad z Čingischána, nepotřebuju, aby mě lidi milovali, mně stačí, když se mně bojeje. Respekt musí být.*“

Finance si obstarává protislužbami, například sousedům opravuje cyklistická kola, brousí štípačky. Chybí mu jeho dílna. Nedávno dostal autobaterii, tak ji šel prodat. „*Nejezdím autobusem ani tramvají, zásadně chodím pěšky. S autobaterií jsem šel až na Chodovec, abych ji prodal. Byla to hodina a čtvrt cesty. Mně stačí stovka měsíčně na plynovou bombu, víc nepotřebuju, všechno si najdu v popelnicích, nebo za něco vyměním.*“ Jeho hlavní starostí je sehnat žrádlo pro psa, Emičku. Nedávno měl obrovskou radost, když v popelnici našel dva psí oblečky, oba velikostně pro Emu.

Momentálně pro ni staví vozík, aby ji mohl vzít s sebou na delší cesty na kole. Žádné dávky od státu nepobírá. „*Nikdy jsem od státu nechtěl ani korunu a nechci, aby stát chtěl něco po mně. Nemusím bejt nikomu vděčný a nikdo o mně neví. Cokoliv jde koupit za peníze, nemá cenu. Důležité je zdraví, láska, štěstí a respekt, to si za peníze nekoupíte.*“

Sociální služby zná, ale snaží se je nevyužívat. „*Jako první mě tu objevila Naděje, tak jsem šel na to jejich auto. Polívka nevalné kvality, čaj taky nic moc, ale potkal jsem tam nějaký lidi a začal se s nima bavit. Předtím jsem tu nemluvil s nikým. Do denního centra chodit nepotřebuju a ani mě tam se psem nepustěj. Ale dostal jsem od Naděje spacák, ten se dycky hodí.*“

Zdraví mu dle jeho slov dobře slouží, jen brýle by potřeboval silnější. Má plán, jak si na ně vydělat. V létě bude sbírat makovice. „*Když budu mít deset kilo makovic, tak mám na brejle, a možná i na dvoje. 500,- až 700,- za kilo týhleť vobludy, ale ona je výtěžnost z paličky tak pět až dvacet pět gramů. Nebudu je nařezávat, kdybych to chtěl pro sebe, tak je dobrý, že bych měl hned čistý opium. To by se ale blbě prodávalo, takže suchý makovice. Vysypu z toho mák, vezmu mlejnek, nebo je strčím do záclony a kladivem roztluču a mám čistej prach. To pak prodám, poradili mi to feťáci z okolí.*“ Veškeré nemoci, které Marka potkají, se snaží léčit přírodní cestou. Bylinkám a čajům věří více než lékařům. Očkovat se nenechává a s úsměvem dodává, že zuby má pořád ještě všechny a svoje vlastní, u zubaře nebyl přes dvacet let. Očkovat nechává pouze Emičku, využívá očkování psů pro osoby bez přístřeší, které je zdarma. Za ušetřené peníze za očkování proti vzteklině Emičce koupil obojek proti blechám a klíšťatům.

Ve volném čase rád čte. Baví ho například Dostojevskij, špionážní literatura, ale i odborná literatura a cestopisy. Nedávno mu zrušili blízkou knižno-budku, čímž ho naštváli. V brzké době se chystá začít si kreslit. Již si nakoupil čtvrtky i několik druhů pastelek a fixů.

V budoucnu by se chtěl podívat do Thajska. „*Vždycky, když mi umřel pes, tak jsem někam odjel. Byl jsem na Kubě, v Tunisu a v Egyptě. Jinak jsem s matkou procestoval celou Evropu, ona dělala v cestovce a já jako malej bavit celej autobus. Za Tunis a Egypt jsem ani neplatil, hlídal jsem tam mladý slečny.*“

EVA, 61 let

Eva pochází z Moravy, jejím rodným městem je Olomouc. Do Prahy původně přijela na tři dny, na návštěvu za kamarády. Od té doby žije již 36 let v Praze, domů se nikdy nevrátila. Celých 36 let je osobou bez přístřeší. Bydlí v opuštěné garáži se třemi muži, čtyřmi kachnami a jedním psem.

Její otec nedávno oslavil 83 let, pokud měla možnost, ráda se s ním vídala. Její matka také žije, ale jejich vztah je špatný. Eva je nejmladší ze tří sourozenců. *„Sestra umřela jako malá, místo ní si rodiče pořídili mě.“* S bratrem kontakt neudrží. Evin život nebyl snadný, její cesta na ulici začala, když jí bylo pouhých 19 let. O rok dříve se zamilovala, ale přítel se jí zabil na vojně. *„Tou dobou jsem pracovala ve Fakultní nemocnici v Olomouci. Dělal jsem tam kuchařku, učila jsem se na cukrářku, cukrovinkářku. V ten den, když mi řekli, že se zabil, jsem měla dělat závěrečný zkoušky ve škole. Tak jsem odešla domů, koupila jsem si jablečný víno, opila se, napustila jsem si vanu a podřezala si žíly. Nechtěla jsem dál žít, chtěla jsem jít za ním. To jsem ještě nevěděla, že čekám dvojčata.“* Ze dvojčat bohužel přežilo jen jedno, syn. Další přítel ji zkopál, když byla těhotná s dcerou, a tak se dcera narodila v sedmém měsíci. Byl kubánské národnosti a dcera Evy byla výsledkem znásilnění, za které otec dítěte dostal 12 a půl roku odnětí svobody. *„Sotva to přežila, dostala salmonelu a měla jen 32 centimetrů, dnes má dva metry.“* S dětmi a otcem byla Eva ještě nedávno v kontaktu. Bohužel jejímu současnému příteli ukradli mobilní telefon a Eva tak ztratila spojení na svého otce i na děti. Ráda by za nimi jela do Olomouce, ale tento plán jí kazí covid-19. O další dvě děti Eva přišla, jedno se narodilo mrtvé a druhé čekala mimoděložně.

Krátce po těchto událostech ji matka vyhodila z domu. Evě tou dobou bylo 28 let. *„Chodila jsem cvičit dceru do nemocnice v Olomouci, jednou ráno mi matka řekla, ať už odpoledne domů nechodím. Ležela jsem pak na lavičce v parku, byla zima, sněžilo a já měla jen letní bundičku. Přišel otec a pomohl mi. Našel mi i práci, v Chebu.“*

Následně Eva odjela pracovat do Chebu, její otec jí našel práci i s ubytováním. *„Dělala jsem tam v bordelu, jako dřív moje matka. Ona už nemohla, nechtěla. Posílala jsem domů 500 marek dvakrát týdně, aby měly děti na oblečení a na jídlo. Matka s otcem se*

o ně starali.“ Následně se Eva vrátila, sbalila děti a odjela s nimi do Prahy na návštěvu ke kamarádům.

Rok a půl bydlela s dětmi střídavě v odstaveném vagónu na nádraží a v podchodu na Florenci. „V pět ráno jsme vstávali. Já chodila šlapat a žebrať, abych měla dětem co dát k jídlu. Nakonec mi je vzala sociálka, moje matka si začala hrát na jejich matku. Nejdřív je dali do děčáku do Opavy a pak je svěřili mojí matce. Byly jim čtyři roky, když se to všechno stalo. Matka mi je zakazovala vídat, mohla jsem je vidět, jen když nebyla doma. Táta mi hodně pomáhal, toho mám moc ráda.“

Dalším Eviným domovem se stala hala na Hlavním nádraží v Praze. „S přítelem jsme tam žili skoro pět let, pak tu halu zbourali. Ta už tam dávno nestojí. Hlídali jsme tam auta a aparaturu za milion a půl, za to jsme tam mohli bydlet. Pak jsme byli na 7. nástupišti a naposled před garáží jsem bydlela na Motole v rozpadlém baráku, kterej už taky zbourali.“

Ke garáži Evu zavedla charita, která tou dobou sídlila blízko kostela u Palladia. Od té doby se nikam nestěhovala. „Ta garáž je můj bejvalýho přítele, on mi ji nechal, že prej na dva roky, než se umoudřím. Už tu jsem skoro 34 let, on tu byl naposled se podívat tejden zpátky. Je to zálesák, alkoholik, kterej mě ošklivě bil. Tak tu můžu bejt zadarmo, jinak má těch garáží několik a pronajímá je bezdákům za korunu na rok.“

Finance si opatřuje žebráním a tancováním. Kdokoliv ji může vidět tančit na Václavském náměstí s „magnetákem“ na rameni. „Já nekradu, neumím to. Jsme tu čtyři v tý garáži a máme společnou kasu, dáváme do ní všichni, jinak by to nebyla parta. V popelnicích nehledám, vůbec tam nelezu, ale obdivuju ty, co jo. Našli tam už i dítě.“ Momentálně si Eva zařizuje invalidní důchod, s čímž jí pomáhá vinohradská nemocnice. „Jsem několikrát po operaci, naposled to byla rakovina hrtanu, zachránili mě za pět minut dvanáct, jinak bych měla slavíka. Vinohradská řeší to, že mi v mejch devatenácti letech doktoři nechali prasknout apendix, a když mě pak operovali, tak mi v břiše nechali ty jejich nůžky. Bylo to i v novinách. Na operaci s těma nůžkama mě vezl známěj můjho přítele, byl to Bulhar. Znásilnil mě, měl takový hnusný běžový auto, nechal mě na cestě a ujel. Našli ho a dostal pak dvanáct a půl roku. To bylo taky v novinách.“

Během rozhovoru Eva sděluje, že v garáži, kde žije několik let, pečovala o dítě, které ani nebylo její. *„Tady jsem vychovala dítě, no v garáži. Jednou přišli policajti, když zrovna malej brečel, řekla jsem si, že to jenom řve kočka. Ani se tam nepodívali a odešli. Jeho rodiče chrápali na váleň, já s malým spala na zemi, z druhý strany ho zahřejeval pes. Malej byl celej opruzenej, samý boláky a strupy měl. Všechno jsem mu vyléčila, chodila jsem žebrot, aby měl pleny. Kvůli němu jsem i kradla, plenky, hračky a tepláčky. Jeho rodiče jen chlastali vodku a žebroli s kočárem, aby měli víc. Nebejt mě, tak je to dítě mrtvý. Teď je ve druhý třídě na základce, má nás rád, občas sem chodí, ale jeho rodičům se to nelíbí.“*

Poněkud posmutněle Eva vzpomíná na Jiřího Pomeje, který jí slíbil pomoc. *„My se znali z hlaváku, chodil tam za náma a říkal, jaká jsem skvělá tanečnice. Ale můj přítel to nechtěl. Pomeje s náma dycky pil a kouřil. Byli jsme tam dobrá banda i s tramvajářema. Ale on nedávno umřel, tak už mi nepomůže.“*

Sociální služby zná, spolupracuje s terénním programem pro osoby bez přístřeší. Občas chodí na mobilní výdejny stravy či na denní centrum Naděje. Vede ji tam především šatník a možnost využít lékařskou péči.

Ve volném čase Eva ráda tančí a peče dorty. Svůj život se nikdy změnit nepokusila. *„V životě jsem na azyláku ani noclehárně nebyla, to radši budu na ulici. Nikdy jsem nezkusila žít jinak, tohle jsem vzdala. Ale chci se dostat z ulice, už v tomhle nechci dál žít.“*

Plán do budoucna má Eva jasný, chtěla by pracovat s lidmi či zvířaty. *„Bavilo by mě třeba umývat babičky a dědečky, dělala bych to, to by mě bavilo. Stařecci – to je jak děti. Povídat si s nima, okoupat je, oni nemůžou za to, že už to nezvládaj. K tomu musí bejt vztah, nebo pracovat v útulku, krmit a koupat pejsky. Kdo nemá rád zvířata, nemá rád lidi. K tomu všemu musí bejt vztah, člověk má pak pocit, že někomu dalšímu pomáhá.“* Jejím největším přáním je dosáhnout na invalidní důchod a následně si pořídit chatku se zahrádkou v zahrádkářské kolonii.

Náš rozhovor Eva zakončuje slovy: *„Jak jsem se stáří bála, tak dneska bych nechtěla bejt mladá, já jsem si prožila svoje. V životě bych tohle nikomu nepřála.“*

DÁŠA, 64 let

Dáša pochází z Prahy. „*Narodila jsem se na Štvanici, sice mám v obćance Prahu 7, ale maminka mi říkala, že to bylo na Štvanici.*“ Osobou bez přístřeší se stala po smrti manžela. „*... chodila jsem sice do práce, ale holka mi na nájem nepřispívala a já už jsem dál nemohla, takže mi na nájem nezbylo. Vlastně jsem dlouho žila z vejplaty do vejplaty.*“ Od té doby žije Dáša již 27 let na ulici.

Její matka i otec zemřeli. Dáša má sestru, se kterou mluvila naposledy před patnácti lety, společný kontakt neudrží. „*Na ségru nemám ani telefonní číslo, ale bydlí někde u Mělníka.*“ S dcerou je Dáša dále v kontaktu, má od ní dvě vnoučata, chlapce a dívku. Na pár let spolu kontakt přerušily. „*Ukradli mi tenkrát mobil, tak jsem na ni ztratila kontakt, ale potkala jsem ji v Hloubětíně. Ona tam dělá něco u metra. Ted' už se vidáme, voláme si a tak.*“

Dáša cesta nevedla přímo z bytu na ulici, několik měsíců žila na ubytovně. „*Jenže tam se furt ucpávaly záchody, protože ženský tam házely vložky. Tak vedoucí řekla, že kdo je tam krátkou dobu, tak se musí vystěhovat. Takže já jsem měla všechny věci u kamarádky a bydlela jsem ve stanu.*“

Ve stanu Dáša žila přibližně 3 roky, poté potkala nového přítele a společně se odstěhovali do sběrný na Hloubětíně. Jejich novým domovem se stala buňka, ve které mohli žít za to, že v noci hlídali areál sběrný a přes den zde pracovali. „*Tam jsem bydlela asi sedm let. Majitel pak udělal nějaké čachry machry s penězma, najednou se sebral a vypad. Pak tam přišel jinej vedoucí a museli jsme vypadnout, protože si tam dosadil jiný lidi.*“ Následně se Dáša i s přítelem nastěhovala do stanu za sběrnou. Zde žili další dva roky, než se zdravotní stav jejího přítele zhoršil. Stěžoval si na bolesti ve spodní části zad. Společně vyhledali lékařskou pomoc v nemocnici na Bulovce. „*Oni ho z Bulovky poslali do Mostu, kde měl trvalý bydliště. Pak mi Armáda spásy zjistila, že zemřel. Já byla úplně v šoku.*“

S dalším přítelem se Dáša nastěhovala do budovy určené k demolici, zde žili 8 let. Těsně před demolicí se Dáša a její přítel stali součástí projektu, v rámci kterého získali obytnou buňku na Praze 9 – Klíčov. „*Pan Valenta mi dal tenkrát vybrat, jestli chci*

první nebo druhou buňku, ale do té druhý prej přšlo, tak jsem vybrala tu první. Měla jsem to blízko do studánky pro vodu. Měli jsme málo peněz, tak nám pan Valenta nájem boudy odpustil.“ V buňce společně žili několik let. Dáša se opět dostala na ulici po smrti přítele. Z hmotné nouze buňku platit nezvládla a zároveň začala nadužívat alkohol. „Od té doby jsem byla, kde se dalo, potloukala jsem se po Praze. Kde si člověk lehne, tam už zůstane.“

Do běžného života se nikdy vrátit nepokusila. Přiznává, že překážkou je alkohol. *„Na azyláku se nesmí bumbat. Na noclehárně jsem taky nikdy nebyla. To bych musela stěhovat všechny svoje věci s sebou. A když chodím na ten papír, tak se mi to do té mojí tašky všechno nevejde.“* Se současným přítelem má Dáša zažádáno o sociální byt.

Základ Dášiných financí tvoří hmotná nouze, ke které si přivydělává sběrem papíru. *„Na Libni maj 3,80,- za kilo papíru, ale dneska jsem byla jen koupit víno a kouření, na papíru jsem nebyla. Nejvíc jsem si takhle vydělala 70,- za den. Mám svoje známý, který mi ho schovávají a dycky, když je vyberu, musím pak tejdě až čtrnáct dní počkat, než zas něco nashromážděj. Takovej průměr je 40,- až 50,- za den, to mi na víno a sodovku stačí. Jídlo najdu v popelnici, hledám tak i oblečení, boty a podobně.“*

Sociální služby pro osoby bez přístřeší zná, spolupracuje s terénním programem pro osoby bez přístřeší. Navštěvuje i denní centra a mobilní výdejny stravy.

Ve volném čase si Dáša ráda čte. Měla přes 80 knih, bohužel některé její bývalý přítel prodal. *„Prej, že kocour neměl co žrát. Tak mi zbylo jen 15 knih. Běžně umeju nádoby, nabalím si cigára, udělám večeři a pak si čtu no. Teď v zimě ale nechci dlouho svítit.“*

Jejím přáním do budoucna je vyhrát ve sportce, peníze by investovala do cesty kolem světa.

JINDŘICH, 73 let

Jindřich se narodil v pražské Krči. *„Dělám ze sebe burana, ale jsem čistokrevnej Pražák. Když jsem byl malej, tak v Krči jezdila pošta koňmo. Naproti Thomayerce je kojeňák, ten stojí dodneška. Moje máma byla jejich zaměstnankyně, měla tam služební byt a v tom jsem vyrůstal, mělo to obrovskou zahradu.“* Jindra je osobou bez přístřeší od roku 1971, což je celých 51 let. Jeho cesta na ulici byla spleť a protkaná příležitostmi vrátit se k běžnému životu. Jak Jindřich sám říká: *„To, co jsem, ze mě udělala společnost. Jsem pako, idiot, ale udělali to ze mě oni.“*

Když bylo Jindrovi 11 let, poznamenala ho událost, za níž stály osoby bez přístřeší. V areálu tehdejšího kojeneckého ústavu v Krči našla policie zavražděného člověka. Jeho tělo bylo vytaženo ze studny patřící k tehdejšímu kojeneckému ústavu v Krči. *„U studny byl stoh slámy a v něm už tenkrát žili chuligáni jako já. Chodili hrát do hospody karty a tam v tom stohu tenkrát dohrávali a zavraždili spoluhráče. Brácha mrtvého dostal tenkrát 25 let ve Valdicích. Mrtvého hodili přes plot k nám do té studny. Já to nevěděl a tam policajti měli z té naší studny vytažený to tělo. Ty holý záda, bylo vidět, jak měl bodný rány a my na to tam čuměli. A od té doby jsem nějaký takovej připosranej. Prostě jsem naživo viděl zavražděnou mrtvolu.“*

Jeho rodiče již zemřeli. *„Táta mě jako malýho řezal řemenama.“* Jeho otec byl malíř, ale Jindrovi se nevěnoval. I tak Jindra podědil umělecké nadání a složil talentové zkoušky na uměleckou školu v Hellichově ulici. Následující přijímací zkoušky bohužel složit nezvládl. Jeho matka zemřela, když bylo Jindrovi 18 let. *„Jsem byl u toho, když dostala infarkt. Ten den, co umřela, jsem šel na fotbal. Když jsem se vrátil domů do Krče, tak tam bylo všude rozsvíceno. Ségra ani táta neřekli ani slovo, jen na mě koukali. Máma tam měla v ložnici fotky a náušnice, tak jsem věděl, že umřela. Vyběhl jsem ven do altánu a do rána jsem tam řval a brečel, celou noc.“* Jindrovi zůstala starší sestra, se kterou se pravidelně stýká. Jezdí za ní na Letnou dvakrát do roka. Se svými dětmi Jindra v kontaktu není. Matku svého syna opustil pár dní před porodem a syna viděl za celý svůj život pouze jednou. *„U Spěváčků u výčepu, tam stál kluk a hospodskéj mu říká: „Hele, tamhleto je tvůj táta“, a ukazoval na mě. Tak takhle já jsem viděl svého syna.“* O svou dceru z prvního a zároveň jediného manželství se Jindřich zvládl starat necelý měsíc. *„Její máma vopíchala celou Malou Stranu, byla to nymfomanka a já*

ji potkal U Slunců. Jsem se do ní zamiloval a to je těžký, je to pak špatný pro tebe i pro ni, seš nasranej a žárlivej. Já byl kretén a ona mi furt někam utíkala. Nakonec se dostala s dcerou do kojeňáku v Krči, kde já vyrůstal. Vožralej jsem se pak voctnul v tom seníku tam a ona jako obyvatelka ústavu se dovítala, že to můžu bejt já. Tak jsme se udobřili a moh jsem si obě holky odvízt, ale museli jsme mimo Prahu. Jeli jsme za mejma příbuznejma do Železnýho Brodu. Jakš takš jsem tam sekal latinu, našel jsem si rychle práci, ale nepřišla ani první výplata a já zas pil pivo. Řek jsem jí, že jdu do prdele a šel jsem na stop. Bezdůvodně jsem se vrátil do Prahy a holky jsem tam nechal. Odjel jsem prostě chlastat, takovej já byl manžel.“

Aniž by o tom Jindřich věděl, stal se jedním z prvních takzvaných dlouho-vlasatců v Praze. „V devátý třídě na základce jsem měl velký uši, a to se mi nelíbilo a eště mě furt česali na Havla, to byla taková ta móda. Tak jsem si nechal narůst vlasy, prostě se mi to líbilo. Byl jsem takovej fešnější, ale to sem vůbec nevěděl, co je to hipík a tak.“ V šestnácti letech začal mít Jindřich s dlouhými vlasy problémy. „Lidi se votáčeli a řvali, jestli chci facku. A bum a bylo to, normálně na ulici. V tramvaji už jak jsem tam vlez, tak na mě tramvaják řval, jaká jsem vopice a mánička. To je to nejmenší, mánička. A vyhodil mě ven. V hospodě vůbec, tam nás ani neobsluhovali.“ Roku 1966 byl Jindra násilně ostrihán policií. Zastavil ho policejní automobil v Praze na Výtoni za bílého dne. Musel policii předložit ke kontrole občanský průkaz, a přestože bylo vše v pořádku, byl donucen jet s nimi na policejní stanici. „Nosili tenkrát hnědý polobotky a zelený uniformy. Jeden polda si normálně přehodil bílej plášť a začal se mi hrabat ve vlasech. A hnidy, že prej mám. A hned ostrihat. Odvedli mě do tý místnosti a hned mašinku na vlasy. To sem se s nima fakt rval. Já byl silnej, 14 jich na mně bylo, než mě dostali na zem a ostrihali dohola. Pak mě odvezli do Bohnic, a pak už to lítalo. Blázince, útěky z blázinců, vězení.“

Roku 1968 se Jindřich v jeho domácí hospodě U Dvou slunců zamiloval do dívky z Francie. Z velké lásky se pokusil emigrovat do Francie. „Byla možnost odjet na pozvání, když jsi měl z té země pozvání, dali ti vízum. Francouzka mi to pozvání fakt poslala, tak jsem šel na ambasádu a dali mi vízum. Pak jsem si na Letný půjčil magneták a prodal jsem ho, potřeboval jsem na letenku. To už jsem byl tenkrát lupič. 6. 12. 1968 mě vyprovázela rodina do letadla a já do Paříže fakt vodlít s tím, že už

se nikdy nevrátím.“ Jindřichův plán nakonec nevyšel. Ve Francii žil tři měsíce. Jeho milostný vztah postupně uvadal a on začal holdovat alkoholu, pivu. Následně Francii opustil. „Nechal jsem si od ní německy napsat dopis. Jel jsem vlakem a v Mnichově jsem měl vystoupit s úplně stručným dopisem, že se nechci vrátit do Čech, ať mě daj do pastáku, že chci emigrovat. V Mnichově ten vlak stál asi hodinu, ale já nebyl schopnej vystoupit. Nechal jsem se odvízt zpátky do Čech.“

Uplynul rok od pokusu emigrovat a Jindřich získal první zkušenost s výkonem trestu, která vedla k Jindřichovu životu na ulici. *„V roce 1969 mě poprvé zavřeli, pořád jsem byl ještě Krčák. Dostal jsem 22 měsíců a z toho jsem byl rok ve vazbě. První výkon byl na Borech na pětce, to bylo oddělení pro psychopaty. Buď sám, nebo ve dvou lidech v kobkách. Celej život jsem byl rozkradač, nebyl jsem bohužel profesionální lupič, že bych to uměl. Rozkopál jsem vejlohu, něco sebral a šel do hajzlu. Tak za co máš chlastat? Byl jsem impulzivní lupič. Když mě pustili, měl sem nařízený protialkoholní léčení, převezli mě do Bohnic na pavilon 26. Tam jsem viděl delírky, tu jsem měl jednou v životě. Přivezli tam chlapíka, byl připoutanej a normálně na delírku umřel. Tam jsem byl asi tři měsíce a pak mě pustili. Jel jsem domů do Krče a tam úplně cizí lidi. Během mého výkonu trestu jim dali mámy služební byt. Nám dali, otci a synovi, byt někde na Pankráci a já o tom vůbec nevěděl. S tátou jsme si žádný dopisy nepsali, tak jako trouba jsem šel domů, do Krče, a ono to tam už nebylo. Pak jsem zjistil, kde teda bydlím, a šel jsem tam. Táta tam měl nějakou bábu a ani v tom nejmenším neměl zájem, abych já tam bydlel. A já jsem od té doby, od roku 1971 bezdomovec. Od té doby nebydlím. Takhle já jsem přišel o byt.“*

Krátce po návratu z vězení si Jindřich uřízl horní polovinu obou uší. *„V Břevnově byl mejdan a šli jsme dopíjet ke kámošovi Čáslavákovi na byt na mejdan. Sousedy měl nějaký komunisty a bydlel v suterénu. Do půl hodiny přijeli policajti a on je pustil dovnitř. Já jsem se zamknul na záchodě a tenkrát byla móda nosit žiletky. To byla doba, kdy se řezalo, ruce a tak. Já měl žiletky u sebe a byl jsem na záchodě zamčený. Zjistili, že tam někdo je a já neotvíral. Slyšel jsem, jak Čáslaváka kopou, tak jsem si nad tou mísou uřízl půlky obou uší a tý krve a ono to bolí. Hodil jsem je do záchodu a spláchnul. Otevřel jsem ty dveře, nikdy jsem neviděl posranější policajty.“* Policie Jindřovi

poskytla první pomoc a zavolala rychlou záchrannou službu, která ho převezla do nemocnice. Zde mu zbývající půlky uší sešili.

Celkově byl Jindra trestaný odnětím svobody čtyřikrát. Po výstupu z výkonu trestu dostal byt od státu. „*Stát dával přístřeší, platilo se 30,- měsíčně. Byla to jedna holá místnost s vodovodem a na chodbě hajzl. Moh jsem tam bejt, dokud jsem platil, to bylo moje bydliště.*“ V té době začaly Jindřichovy problémy s alkoholem. „*Pil jsem 30 piv, velkejch. U Slunců to jsem byl král. Pil jsem pivo v zubech, prvních 10 piv na ex, dalších 20 piv nadvakrát. To byly takový módy. Spát jsem chodil do parku do trávy. Pak jsem se umyl v potoce a zase na pivo. Když nemáš peníze, jdeš do vejlohy.*“

Poslední a zároveň nejdelší Jindřichův trest trval devět let. Byl obviněn z vyloupení zlatnictví poblíž Újezdu, pachatel vzal pouze hodinky. Když Jindru policie zatýkala, měl předloktí ověšená hodinkami. „*Někdo tam vzal jen hodinky, nechal tam krev, ta se neshodovala s mojí a otisky prstů byly taky jiný. Tam proti mně nebyl jedinej důkaz. Odvezli mě na vazbu, sami policajti říkali, že proti mně nic nemaj. 18 měsíců jsem byl na vazbě, soud došel k závěru, že ve vlastním zájmu kreju pachatele a odsoudil mě. Dostal jsem 9 let nepodmíněně do 3. nápravný skupiny Valdice. To byl trest jak kráva. 3. nápravný, to jsou samý zabijáci ti muklové a drsný policajti. Je to vězení ve vězení. Tam jsem si ušmik další půlku ucha, ale tam do mě kopali a vůbec se s tím nesrali.*“ Ve Valdicích si Jindra sám naordinoval protestní hladovku, v pořadí již druhou. První praktikoval před nástupem trestu, ve vazbě. Byla to hladovka tajná, věděl o ní jen Jindřich. Druhá hladovka byla oficiální, vydržel bez stravy 40 dní. Na jejím konci při svých 195 cm vážil pouhých 47 kg. Po půlročním pobytu ve Valdicích si uvědomil, že tímto způsobem by vězení nemusel opustit nikdy a začal pracovat. Po pěti letech ve 3. nápravné skupině požádal o přeřazení do druhé nápravné skupiny a bylo mu vyhověno. „*Odvezli mě do Slavkova u Brna, to jsem jásal. Tam jsem byl 10 měsíců a hned žádost do první nápravný a byl jsem na Borech na posledního 3 a půl roku.*“ Nakonec byl Jindřich podmíněčně propuštěn na svobodu pět měsíců před koncem trestu. „*To byl pocit takovej, až bych se rozbrečel.*“

Po propuštění z Valdic začal Jindřich opět holdovat alkoholu, tentokrát vyměnil pivo za víno. „*Jsem vypil čtyři litry červenýho na posezení.*“ Našel si svou životní lásku, ale vztah se po dvou letech rozpadl a Jindra začal pít vodku. „*Vodky jsem pil*

v decákách a říkal jsem tomu pinčl a dvoudecák byl normální panák. Piješ furt víc a víc. Já jsem do sebe ládoval kolem dvou litrů vodky denně. Bydlel jsem U Zpěváčků, ten vedoucí byl můj velkej kámoš. Pomáhal jsem, uklízel jsem bordel po večerech a spal jsem tam. To jsem vypadal jak mamut a nohy vopuchlý. Ale sám jsem přestal. Byl jsem vrchní uklízečka a tam je venku železnej dekl a dole pět metrů jsou sudy s pivem. Já do toho nějak spad a probral jsem se až Na Františku. Nevím, jak mě dostali nahoru, nemoh jsem chodit. Měl jsem rozbitou kostrč. Deset dní jsem byl Na Františku a nechal jsem se propustit, že dojdu ke Zpěvákům a já jsem nedošel. Ušel jsem tak 50 metrů, pak jsem si zavolal taxíka a dojel tam. A už jsem nepil, dal jsem si jedno malý pivo a od té doby žádnou kořalku nepiju. Musíš spadnout do nějaký díry hluboký a pak nepiješ.“

Od roku 2000 Jindra bydlí v boudě na pozemku jeho známého. „Bydlel jsem v nějaký škarpě a on mě nechal bejt tady. V tom jeho baráku já nikdy nespál, spal jsem s jeho čoklama venku, pak jsem tu měl stan. Ono se mu to taky nelíbilo, nemysli si. Ani na jídlo mě tam nebral. Pak jsme spolu stavěli boudu, je to tu místama zděný, to udělal on. Pak jsem byl v blázinci. Řekl mi, ať jdu do prdele, že mě tu nechce. To byl rok 2001. Já viděl řešení jen s doktorama na psychiatrii, známej doktor mě dal do Bohnic. Tam jsem potkal jednu, co se do mě zakoukala, a ona mi pomohla. Jenže když mě pustili, tak to tu shořelo, to byl asi rok 2004. Pár dní před Velikonocema, najednou se z boudy valil čoud a než jsem sem došel, tak už jsem se nedostal dovnitř. Místo, abych vynášel, tak jsem koukal, jak to hoří, džíny, doklady, všechno. Ten známej mi dal plachtu, tak jsem si ji tady natáh a tenkrát mi poprvé v životě dal něco k jídlu, burta. Pak přijela ta z Bohnic, poslal jsem ji k Pipinovi, že nic nemám. On mi po ní poslal všechno na sebe. Pak odjela a vrátila se za tři dny s tátou a ten tu furt něco měřil a do tejdne mi sem nechal přivízt prkna a trámy a okno. Tahal jsem to od cesty nahoru asi dva dny, pak zas přijeli a celý jsme to tu postavili během jednoho dne, jen jedna stěna chyběla. Tu už jsem si pak dostavěl sám.“

Finance si Jindřich obstarával nejen krádežemi, ale podařilo se mu vydat sbírku básní. „To jsem byl jednu zimu u známýho v boudě na Moravě. Potřeboval tam vykopat kvůli plynu takový ty základy pro trubky, škarpičky kolem baráku. Nechal mě tam v baráku celou zimu. Tam jsem měl proud, televizi, postel, kamna, a tak jsem psal a samotnému se mi to začalo líbit. Pak jsem to dal přečíst Pipinovi, on je takovej do knížek a do

umění. Jemu se to líbilo a dobře se znal s mojí životní láskou. Ta pracovala ve Fortuně a měli peníze na nějakou dobrou skutek, tak ona investovala a nechala to vytisknout. Udělala knihu a já měl tehdy takový štosy knih, a to se dobře prodávalo. Jsem byl celkem bohatý kluk.“ Posledních 20 let pobírá hmotnou nouzi a na jaře bude žádat o invalidní důchod. Na starobní důchod nemá odpracovaný potřebný počet let, Jindra za celý svůj život legálně pracoval 13 a půl roku. Ze sociálních služeb zná pouze terénní program pro osoby bez přístřeší, se kterým spolupracuje od roku 2021.

Jindřichův zdravotní stav je vzhledem k jeho věku velice dobrý. Trápí ho občasná slabost v nohou, vyšší krevní tlak, problémy s prostatou. Na čtení Jindra potřebuje brýle. Před devíti měsíci prodělal operaci, při které mu byl odstraněn zhoubný nádor ledviny. Z tohoto důvodu je Jindřich stále pod pravidelným lékařským dohledem, ale žádný další tumor prozatím nemá.

Ve volném čase rád hraje šachy, schází se s přáteli a sází Sportku. Do budoucna by chtěl vyhrát. *„Nikdy jsem nic neměl a chtěl bych vyhrát a být úplně mimo. Mít nějakou boudu v lese a kočky a slepice, to bych chtěl někdy zažít. Prostě zbohatnout. Léta chci zbohatnout v tý Sportce, chtěl bych to zažít. Nebo bych se vrátil zpátky, žádný auta. Dvoukára, kára a koně. To bych bral, ale vím, že se to nikdy nestane. Přitom by stačilo dát zpátečku, nic víc, obrátit to a jít zpátky. Třeba za tisíc let jít zase opačně. Fakt se mi nelíbí, že těch aut už je víc než stromů a větví.*“

Pohled

*Vodložil jsem svoji masku
prohlíd sem se v zrcadle
šel jsem hledat svoji lásku
lítá někde v letadle
na letenku nejspíš nemám
budu muset přemýšlet
nic si myslím, za to nedám
že si budu vymýšlet
hledám lásku celý život
moc u toho nemluví
sou to cesty plný křovin
na co šáhnu, upustím
sem špatně vytesanej vosel
bez těch krásnejch uší
pole smutku už sem dosel
nikdo snad nic netuší
že vyroste zas jen bolest¹⁰¹*

¹⁰¹ © Jindřich.

9.1 Shrnutí získaných dat

Z provedeného výzkumu vyplývá, že každý životní příběh osob bez přístřeší v seniorském věku je unikátní. Každý z respondentů výzkumu se se svou obtížnou životní situací vyrovnává jinak. Dvě třetiny respondentů pocházejí z Prahy, zbývající respondenti jsou původem ze Zlína a z Olomouce. Lojza do Prahy přijel kvůli dědictví garsonky, Evu k návštěvě Prahy přiměli přátelé a již zde zůstala.

Ve všech případech se jedná o dlouhodobé bezdomovectví. Doba pobytu respondentů na ulici se pohybuje v rozmezí 18 měsíců až 51 let. V minulosti se k běžnému životu pokusili vrátit dva ze šesti klientů, ani jednomu se to bohužel nepodařilo. Ruda s Lojzou jsou momentálně ubytovaní v azylovém domě Michle a snaží se dát si svůj život do pořádku. Marek o návratu k běžnému životu prozatím ani neuvažuje, život na ulici si dle jeho slov sám vybral. Eva je momentálně spokojená s bydlením v garáži a na své životní situaci chce pracovat postupně, nejdříve by si ráda našla práci.

K současnému způsobu života osob bez přístřeší v seniorském věku vedl velice rozmanitý soubor příčin. Dvě třetiny respondentů mají velice špatné, či alespoň narušené rodinné vztahy. Se svými potomky se nestýkají, jejich rodiče již nežijí, kontakt se pak snaží udržovat alespoň se sourozenci. Dáša se stále stýká se svou dcerou, Lojzu pravidelně navštěvuje jeho nevlastní dcera. Jindřich pravidelně navštěvuje svou starší sestru a Ruda se stýká s jedním ze svých bratrů. Eviny rodinné vazby jsou kompletně zpřetrhané, zůstali jí jen přátelé, se kterými žije. Markovi všichni zemřeli, jeho nejvěrnějším společníkem je fenka Emička.

Finanční situace všech dotazovaných je špatná. Většina z nich pobírá pouze hmotnou nouzi, ke které si přivydělává sběrem papíru či žebráním. Jídlo a oblečení si třetina respondentů hledá v popelnicích a odpadkových koších. Jediný Lojza pobírá starobní důchod, ostatním na něj chybí dostatečný počet odpracovaných let. Ruda má zažádáno o invalidní důchod a Jindřich se nedávno rozhodl, že na jaře o invalidní důchod zažádá.

Nadužívání alkoholu je v rámci bezdomovectví naprosto běžné. Ruda s Lojzou si nedokáží odpustit své dvoulitrovky piva. Dáša si každý den potřebuje koupit alespoň jednu litrovou láhev vína. Jindřich přestal holdovat alkoholu až po svém tragickém pádu

do sklepa. Marek přiznává, že si alkohol umírněně dá, ale dle jeho slov se nikdy nesníží k lacinému vínu a pálenkám.

Polovina dotazovaných byla trestána odnětím svobody nepodmíněně. Lojza nastoupil do výkonu trestu pouze jednou, dlužil své bývalé ženě alimenty. Jindřich byl trestán čtyřikrát, dle jeho slov byl impulzivní lupič. Naposledy byl odsouzen na devět let nepodmíněně za trestný čin, který nespáchal. Rekordmanem je Ruda, který byl trestaný celkem třináctkrát, vždy za konflikty s policií.

Trávení volného času je různorodé. Jindřich s Lojzou se baví hraním šachů a sázením Sportky. Eva ráda tančí. Marek s Dášou jsou milovníci knih a Ruda si po letech koupil kytaru a rád na ni hraje.

Nejzávažnější zdravotní problémy doprovází Rudu. Jindřichovi byl nedávno vyoperován zhoubný nádor ledviny. Rakovina ohrožovala na životě i Evu, měla zhoubný nádor hrtanu, který se podařilo odstranit. Zbylí respondenti mají méně závažné zdravotní problémy převážně spojené se stářím: vyšší krevní tlak, slabý zrak a bolesti kloubů.

Všichni klienti znají a využívají služby terénního programu pro osoby bez přístřeší. Dále se jejich zkušenosti a znalosti sociálních služeb pro osoby bez přístřeší různí. Někteří navštěvují denní centrum Naděje, jiní Armády spásy. Jediný Jindřich nevyužívá ani mobilní výdejny stravy.

Plány do budoucna mají osoby bez přístřeší v seniorském věku různorodé. Lojza by se rád dočkal sociálního bytu, o který má zažádáno. Ruda by se rád dožil invalidního důchodu. Dáša by chtěla vyhrát ve Sportce, následně by podnikla cestu kolem světa. Eva s Jindřichem mají plán jasný, vyhrát ve Sportce a pořídit si vlastní bydlení, které by bylo alespoň o něco lepší než to současné.

ZÁVĚR

Tato práce poskytuje čtenářům informace o fenoménu bezdomovectví nejen v seniorském věku. Důkladné studium odborných publikací a internetových zdrojů přineslo mnoho nových poznatků, které byly v této práci plně využity.

V teoretické části je pozornost věnována definování pojmu bezdomovectví, faktorům vyvolávajícím bezdomovectví, typologii bezdomovectví ETHOS a kategorizaci bezdomovectví podle vnějších znaků. Blíže je popsán proces adaptace na bezdomovecký způsob života a subkultura osob bez přístřeší. Nedílnou součástí této práce je kapitola nazvaná Osoby bez přístřeší v seniorském věku, která zahrnuje specifika této cílové skupiny. Teoretickou část uzavírá charakteristika zdravotní péče a sociálních služeb pro osoby bez přístřeší.

Cílem této práce bylo odhalit specifika bezdomovectví v seniorském věku v rámci hlavního města Prahy a zároveň zjistit, jak osoby bez přístřeší v seniorském věku vnímají svou životní situaci. Mezi dílčí cíle patřilo zjistit, které subjektivní faktory vyvolávající bezdomovectví vedly k bezdomovectví u osob v seniorském věku a zároveň odhalit dobu pobytu na ulici u těchto osob. Dále pak zmapovat jejich rodinnou situaci, přiblížit čtenářům finanční situaci seniorů žijících na ulici a zjistit, zda využívají pro ně určené sociální služby. V neposlední řadě pak zjistit, jaké mají tyto lidé plány do budoucna.

Praktická část byla zaměřena na osoby bez přístřeší v seniorském věku, jejich cestu na ulici, délku pobytu na ulici, rodinnou situaci, finanční situaci, využívání služeb určených pro osoby bez přístřeší a plány do budoucna. Za cílem zjištění odpovědí na výzkumné otázky byli osloveni klienti terénního programu pro osoby bez přístřeší, který působí na území hlavního města Prahy. Všechny rozhovory fungovaly na bázi dobrovolnosti, klienti rádi sdíleli své životní příběhy.

V první části rozhovorů bylo zjišťováno, odkud klient pochází, jak dlouho žije na ulici a co vedlo k tomuto způsobu života. Následně byla zjišťována rodinná situace klientů, a zda se pokusili vrátit k běžnému způsobu života.

Ve druhé části rozhovorů byly otázky směřovány k užívání alkoholu a nealkoholových návykových látek. Navazovaly otázky zaměřené na finanční prostředky klientů a možnosti přivýdělku v rámci života na ulici.

Následující část byla směřována ke znalosti a využívání sociálních služeb. Zároveň byl zjišťován i zdravotní stav oslovených klientů.

Poslední část zahrnovala otázky týkající se způsobů trávení volného času osob bez přístřeší v seniorském věku. Z této části klienti volně přecházeli ke svým přáním, plánům a cílům do budoucna.

Dle výzkumu si troufám tvrdit, že velká část osob bez přístřeší v seniorském věku na území hlavního města Prahy z Prahy přímo pochází. Neexistuje jedna konkrétní příčina jejich bezdomovectví, každý měl cestu na ulici jinak dlouhou i jinak komplikovanou. Každý senior žijící na ulici je stejně unikátní jako jeho životní příběh. Rozpětí doby pobytu na ulici je dle tohoto výzkumu 18 měsíců až 51 let. Finanční situace těchto osob je ve většině případů špatná, pobírají pouze hmotnou nouzi. Z této částky si obstarávají jídlo, pití, cigarety, na nájem by jim peníze nezbyly ani v případě, že by své potřeby zcela omezili. Suma 2 490 Kč měsíčně ani v kombinaci s doplatkem na bydlení netvoří dostatečnou částku na pronájem pokoje na ubytovně. Jedinou možností je pobyt v azylovém domě, zde jsou však pravidla, například omezení alkoholu, která klienti nezvládají dodržovat. Šance na bydlení v domově pro seniory je v těchto případech téměř nulová.

Analyzované téma si zaslouží více pozornosti, než jaké se mu dostává. Každý rok na ulicích umírají desítky osob bez přístřeší v seniorském věku a další desítky těchto osob na ulici přibývají. Je důležité přemýšlet nad možnostmi zlepšení jejich nezáviděníhodné životní situace.

Ne všichni bezdomovci jsou stejní. Je potřeba otevírat pro ně stále nové možnosti, které povedou zpět k běžnému životu. Nezáleží na tom, kolik let jedinec na ulici stráví, ani kolik problémů má. Důležitá je jeho vůle zlepšit svou situaci. Z ulice se lze vrátit do běžného života i po desetiletích strávených bezdomovectvím. Kde je vůle, tam je cesta.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- [1] ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbírka zákonů České republiky. 37/2006
- [2] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [3] HLAĐO, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011. ISBN 978-80-7375-544-7.
- [4] HRADECKÝ, Ilja, Miroslav BARTÁK, David CVEČEK, Wiliam Edgar PHIL, Pavel ONDRÁK, Pavel PĚNKAVA a Petra RUSZOVÁ. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: DESTINY, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- [5] HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 9788090229204.
- [6] *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*. Praha: MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-072-3.
- [7] KOLEKTIV, autorů. *Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2013. ISBN 978-80-7452-037-2.
- [8] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Druhé. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- [9] LINDOVSKÁ, Eliška. *Způsoby řešení bezdomovectví a vyloučení z bydlení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-852-6.
- [10] MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
- [11] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

- [12] NEDĚLNÍKOVÁ, Dana. *Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava, 2005. Metodická příručka. Ostravská univerzita v Ostravě.
- [13] PRŮDKOVÁ, Táňa, Přemysl NOVOTNÝ a Oldřich MATOUŠEK. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
- [14] RUSZOVÁ, Petra a Oldřich MATOUŠEK. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- [15] SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
- [16] VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.
- [17] VÁNĚ, Jan a František KALVAS. *FENOMÉN bezDOMOVectví*. Plzeň, 2014. Výzkumná zpráva. Západočeská univerzita v Plzni.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- [1] DANCISAK, Jessica. The Aging Homeless Population: Our Elders Are Our Responsibility. *Berkeley Food and Housing Project* [online]. 2019, 17.4.2019 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://bfhp.org/the-aging-homeless-population-our-elders-are-our-responsibility/>
- [2] *Ending Homelessness among Older Adults and Elders through Permanent Supportive Housing*. New York: Corporation for Supportive Housing, 2011.

Seznam použitých internetových zdrojů

- [1] *Centrum sociálních služeb Praha* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/>
- [2] Co je sociální bydlení: DOPORUČOVANÉ CÍLOVÉ SKUPINY SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ. MPSV [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/cilove-skupiny-sb>

SEZNAM ZKRATEK

- ETHOS - Evropská typologie bezdomovectví
- FEANTSA - Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Diagram systému sociálních služeb pro osoby bez přístřeší	34
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Typologie bezdomovectví ETHOS	I
Příloha B – Informovaný souhlas	III

ETHOS – Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

1/2

Bezdomovectví, sociální vyloučení spojené s absencí bydlení, je jedním z problémů, kterého se týká Strategie sociální ochrany a začleňování EU. Prevence bezdomovectví a reintegrace osob bez domova jsou otázkami, které vyžadují dobré pochopení procesů a mechanismů, které vedou do situací absence nebo ztráty domova.

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) vytvořila typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS.

Typologie ETHOS vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovectví. Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina vyloučit

užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy dělí osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Tyto konceptní kategorie se dále člení na 13 operačních (pracovních) kategorií, v rámci realizovaného národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byl vytvořen soubor národních subkategorií. Typologie tak může být využita pro monitoring bezdomovectví, pro vytváření politik a jejich rozvoj a vyhodnocování.

Konceptní kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie		*
				1.1.1	1.1.2	
BEZ STŘECHY	1	Osoby přezívací venku	Osoby přezívací na ulici nebo ve veřejné přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, jetiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vany, stany, garáže, prádelny, sklepy a plody domů, vraky aut)	b
	2	Osoby v noclehárně	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1	Osoby v nízkoprahové noclehárně	b
BEZ BYTU	3	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	2.1.2	Osoby sezonně užívací k přenocování prostory zařízení bez lůžek	b
				3.1.1	Muži v azylovém domě	b
				3.1.2	Ženy v azylovém domě	b
				3.1.3	Matky s dětmi v azylovém domě	b
				3.1.4	Otcové s dětmi v azylovém domě	b
				3.1.5	Úplné rodiny v azylovém domě	b
	3.2	Přechodná ubytovna	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.1.6	Osoby v domě na půli cesty	b
				3.2.1	Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	b
				3.2.2	Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu	b
				3.3.1	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a
	4	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	Pobytové zařízení pro ženy	4.1.1	Ženy ohrožené domácími násilím pobývací na skryté adrese	a
				4.1.2	Ženy ohrožené domácími násilím pobývací v azylovém domě	a
	5	Osoby v ubytovnách pro imigranty	Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	5.1.1	Žadatelé o azyl v azylových zařízeních	a
				5.2.1	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	a
	6	Osoby před opuštěním instituce	Věznice a vazební věznice	6.1.1	Osoby před opuštěním věznice	a
				6.2.1	Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	a
				6.3.1	Osoby před opuštěním dětské instituce	a
	7	Uživatelé dlouhodobější podpory	Pobytová péče pro starší bezdomovce	6.3.2	Osoby před opuštěním pěstounské péče	a
				7.1.1	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidé dlouhodobě ubytované v azylovém domě	b
				7.2.1	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

2/2

Koncepční/kategorie	Operační/kategorie	Životní situace		Generická (druhov) definice	Národní subkategorie		*
NEJISTÉ BYDLENÍ	8	Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1	Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení)	a
			8.2	Bydlení bez právního nároku	8.1.2	Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)	a
			8.3	Bydlení bez právního nároku	8.2.1	Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu	a
			8.2	Nezákonné obsazení pozemku	8.2.2	Osoby v nezákonné obsazené budově	b
			8.3	Nezákonné obsazení pozemku	8.3.1	Osoby na nezákonné obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zeměnice)	b
			9.1	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1	Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a
			9.2	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1	Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a
			10.1	Policejné zaznamenané domácí násilí	10.1.1	Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti	a
	11	Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1	Mobilní obydlí	11.1.1	Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maríngotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)	a
			11.2	Neobvyklá stavba	11.2.1	Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	a
			11.3	Provizorní stavba	11.3.1	Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a
	12	Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1	Obydlené neobvyklé byty	12.1.1	Osoby žijící v nevhodném objektu – obydli se stalo nezpůsobilým k obývání (dříve mohlo být obyvatelné)	a
			13.1	Nejvyšší národní norma definující přelidnění	13.1.1	Osoby žijící v přelidněných bytech	a

* Použití skratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

FEANTSA

European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL
Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: +32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

CZ

Příloha B – Informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: „*Specifika bezdomovectví v seniorském věku*“

Byl/a jste požádán/a o spolupráci k rozhovoru, audio nahrávce, dotazníku,
za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce na Univerzitě Jana Amose Komenského.

Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu informantů – v přepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.**
- (2) Mlčenlivost studenta/tky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já).**
- (3) Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací v intencích výše uvedených.

.....

Jméno a příjmení studenta/tky (e-mail, resp. tel. studenta/studentky).

Podpis studenta/tky:

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

(Jméno) Podpis informanta/tky:

V dne

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Denisa Venclíková

Obor: Andragogika

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Specifika bezdomovectví v seniorském věku

Rok: 2022

Počet stran textu bez příloh: 58

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. Martina Karkošová, Ph.D.